

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**Analýza kolapsu Islámské republiky Afghánistán v roce 2021 a ustavení
Islámského emirátu Afghánistán**

Bakalářská práce

Autor: Josef Rybenský

Studijní program: B0312A200029 / Politologie

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Josef Rybenský

Studium: F21BK0062

Studijní program: B0312A200029 Politologie

Studijní obor:

Název bakalářské práce: **Analýza kolapsu Islámské republiky Afghánistán v roce 2021 a ustavení Islámského emirátu Afghánistán**

Název bakalářské práce AJ: Analysis of the Collapse of the Islamic Republic of Afghanistan in 2021 and the Establishment of the Islamic Emirate of Afghanistan

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Kolaps Západem podporované Islámské republiky Afghánistán, ke kterému došlo v roce 2021, byl pro řadu vrcholných představitelů západních zemí šokem, přestože od členů vědecké a zpravodajské komunity přicházela varování naznačující tento chmurný scénář. Koaliční vojska opouštěla Afghánistán ve stavu, který byl na hony vzdálený deklarovanému cíli. Tímto cílem byla, mimo jiné, konsolidace bezpečnostní situace v zemi prostřednictvím budování robustní institucionální infrastruktury a bezpečnostního aparátu a obecně demokratického politického systému. Navzdory všem snahám však došlo k opaku, zvolená taktika islamistického hnutí Tálibán se ukázala být úspěšná a ukončila tak pokus o vybudování moderního, demokratického Afghánistánu.

Proto je náplní této bakalářské práce analýza faktorů, které ve svém důsledku vedly k pádu centrální vlády a převzetí moci v zemi Tálibánem. Stěžejní částí je popis budování státu, představení institucionálního rámce fungování demokratického Afghánistánu a celkové zhodnocení těchto snah s přihlédnutím k trvajícím ozbrojenému odporu hnutí Tálibán. Celkovou ambicí práce je s využitím empiricko-analytických metod nalézt kauzální mechanismy, které vedly ke kolapsu a odhalit nedostatky v aplikaci teorií demokratizace a budování státu na pozadí válečného konfliktu v Afghánistánu.

Acemoglu, D., & Robinson, J.A. (2015). *Proč státy selhávají. Kořeny moci, prosperity a chudoby*. Praha: Argo/Dokořán.

Collier, P. (2009). *Miliarda nejchudších: Proč se některým zemím nedaří a co s tím?* Praha: Vyšehrad.

Luttwak, E. N. (2021). *Státní převrat. Praktická příručka*. Praha: Maraton.

Malejacq, R. (2020). *Warlord Survival: The Delusion of State Building in Afghanistan*. Ithaca: Cornell University Press.

Nye, J. S., Welsch, D. A. (2017). *Understanding Global Conflict and Cooperation. An Introduction to Theory and History*. 10th ed. New York: Pearson.

Říchová, B. (2006). *Přehled moderních politologických teorií: Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál.

The Fund for Peace. Fragile State Index. Dostupné z <https://fragilestatesindex.org/>.

Zadávací pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 31.5.2023

Prohlašuji,

že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením Mgr. Stanislava Myšičky, Ph.D. samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu. Zároveň bych tímto velice rád poděkoval panu doktoru Myšičkovi za konzultace a cenné rady.

V Hradci Králové dne 19. dubna 2024.

.....

Anotace

Rybenský, Josef. 2023. *Analýza kolapsu Islámské republiky Afghánistán v roce 2021 a ustavení Islámského emirátu Afghánistán*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na příčiny kolapsu Islámské republiky Afghánistán v roce 2021 a ustavení Islámského emirátu Afghánistán, za pomoci poznatků teorie konsocialismu Arenda Lijpharta. Ta je dnes všeobecně přijímána jako jedno ze základních východisek pro stabilizaci post-konfliktních multietnických společností. Cílem je pak zodpovědět výzkumnou otázku, která zní: Jakým způsobem přispěl afghánský konsociační model, přijatý na základě Ústavy z roku 2004, ke kolapsu Islámské republiky Afghánistán? Na základě teoretického rámce analyzuje implementaci základních konsociačních prvků do afghánského prostředí a zároveň hodnotí jejich aplikaci prezidenty Karzajem a Ghaním. V závěru shrnuje faktory neúspěchu stabilizace státu a přibližuje současný stav v zemi.

Klíčová slova: Afghánistán, konsocialismus, state-building, prezidencialismus

Annotation

Rybenský, Josef. 2023. *Analysis of the Collapse of the Islamic Republic of Afghanistan in 2021 and the Establishment of the Islamic Emirate of Afghanistan*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis focuses on the causes of the collapse of the Islamic Republic of Afghanistan in 2021 and the establishment of the Islamic Emirate of Afghanistan, using the insights of Arend Lijphart's theory of consociationalism. That is now widely accepted as one of the basic starting points for stabilising post-conflict multi-ethnic societies. The aim then is to answer the research question, which is: In what way did the afghan consociational model, adopted under the 2004 Constitution, contribute to the collapse of the Islamic Republic of Afghanistan? Based on a theoretical framework, it analyses the implementation of basic consociational elements in the afghan environment and also assesses their application by presidents Karzai and Ghani. It concludes by summarizing the factors behind the failure to stabilize the state and reviews the current state of affairs in the country.

Keywords: Afghanistan, consociationalism, state-building, presidentialism

Obsah

Úvod.....	1
1 Teoreticko-metodologická část	6
1.1 Teoretické vymezení – koncept konsocialismu	6
1.1.1 Velká koalice jako odpověď na příčiny destabilizace	9
1.1.2 Vzájemné veto.....	13
1.1.3 Proporcionalita	14
1.1.4 Segmentální autonomie a federalismus.....	14
1.1.5 Kritika konsocialismu	15
1.2 Metodologie.....	18
2 Analytická část	20
2.1 Historický a sociální kontext afghánské společnosti	21
2.2 Kontext budování demokratického Afghánistánu	23
2.3 Afghánský konsociační model.....	25
2.3.1 Prezident – hlava státu i exekutivy.....	26
2.3.2 Horní komora parlamentu – <i>Mešrano Džirga</i>	27
2.3.3 Dolní komora parlamentu – <i>Wolesi Džirga</i>	28
2.4 Tvorba velké koalice	32
2.4.1 Prezidentství Hámida Karzaje (2004–2014)	32
2.4.2 Prezidentství Ašrafa Ghaního (2014-2021).....	34
Závěr	37
Zdroje	40

Seznam použitých zkratk

IRA – *Islamic Republic of Afghanistan*, Islámská republika Afghánistán

IEA – *Islamic Emirate of Afghanistan*, Islámský emirát Afghánistán

ANDSF – *Afghan National Defense and Security Forces*, afghánské bezpečnostní sbory, především národní armáda a policie

Úvod

„V konverzaci, kterou jsme spolu vedli noc před tím, než uprchl, mi sdělil, že je připraven bojovat na smrt.“

Takto suše odpověděl ministr zahraničí Spojených států Antony Blinken redaktorovi afghánské zpravodajské agentury TOLONews na otázku, zda Američané pomohli prezidentu Ašrafu Ghanímu uprchnout (Blinken, 2021, 4:34). Prezident sám, jež měl dle vlastních slov na rozhodnutí, zda zemi opustit či setrvat, přibližně dvě minuty času, odletěl s údajně značným obnosem peněz do jedné ze sousedních zemí (Doucet, 2021).

Tato na první pohled možná úsměvná historka, je ve skutečnosti pouhým střípkem v celkově tragické mozaice posledních dnů Islámské republiky Afghánistán¹. Příkladně však ilustruje stav věcí v celé zemi. Prezident ztrácel kontrolu i nad vlastním palácem a do poslední chvíle o tom ani nevěděl. Kvapný útek hlavy kolabujícího státu 15. srpna 2021 je symbolickou tečkou za bezmála dvacetiletou érou snah o vybudování demokratického režimu v zemi (Roggio, 2022). Zároveň uzavírá jednu z výrazných kapitol zahraniční politiky Spojených států amerických, jakožto vůdčí země společenství západních liberálních demokracií.

Ve své práci se proto hodlám zabývat kolapsem Islámské republiky Afghánistán, pomineme-li totiž čistě vojenské aspekty a zaměříme se na ty institucionálně politické (byť spolu obě témata úzce souvisí), je často zmiňovanou příčinou selhání republiky i nedostatečná legitimita ustaveného politického systému (Jamal & Maley, 2023, s. 17-42; Murtazashvili, 2022).

Nedostatek legitimacy režimu se z dlouhodobého hlediska promítl i do fungování a výkonnosti řady složek státu, například byrokratického aparátu či ozbrojených sborů. Za takového stavu se ze systému státních úřadů stává

¹ Název státu v obou oficiálních jazycích: v darí *Džumhúriji Islámiji Afghánistán*, v paštó *Da Afghánistán Islámi Džumhúrijat*. V angl. zdrojích *Islamic Republic of Afghanistan* (užití zkratky IRA).

prostředek osobního obohacení neloajálního úřednictva či nástroj zákulisního politikaření, spíše než účinná prodloužená ruka výkonné moci. V konečné fázi existence republiky pak nedostatek legitimacy mohl sehrát klíčovou úlohu v selhání afghánské národní armády a policie, jež nedokázaly odolat na první pohled početně i technologicky daleko slabšímu protivníkovi. To vše navíc v podmínkách endemické korupce, prostupující celou státní strukturou (Basit, 2021). Reakce samotného obyvatelstva na rychlý postup Tálibánu byla rovněž spíše apatická a až na pár ojedinělých případů projevu odporu vesměs akceptovalo nový stav věcí (Hassan, 2021). Příslušníci bezpečnostních složek postrádali dostatečný zápal pro boj za stávající režim, samotná populace se pak smířila s jeho zánikem.

Legitimita politického systému v demokratickém zřízení je opřena především o institut voleb. Volby obecně mají vytvářet vazbu mezi politickou reprezentací a lidem. Samotný akt voleb, jakkoli může být dokonalým, však ve svém procedurálním pojetí nemusí být dostatečným, pakliže výstupy tohoto volebního procesu neposkytují perspektivu změny. Především pak pokud nezavazují politickou reprezentaci k jednání v zájmu lidu, pokud volby ztratí svou základní funkci jakožto nástroje poklidné alternace moci. To společně s nefunkčními politickými stranami, neúčinným ústavním systémem brzd a protivah a nedůsledným oddělením mocí ve státě rozrušuje vazbu lid-vláda a eroduje důvěru obyvatelstva v demokratické zřízení a tím i legitimitu celého politického systému.

Jedna z mála dopodrobna rozpracovaných teorií, jež se věnují vytvoření a nastavení funkčního politického systému a tím i budování legitimacy v zemích s hluboce rozdělenou společností (jakou ta afghánská bezesporu je), je teorie *konsociační demokracie* (*consociational democracy*). Ta je spojena především se jménem Arenda Lijpharta, jenž se ve svém mnohaletém výzkumu zaměřil na důležité aspekty budování státu ve fragmentovaných společnostech a vytvořil tak ucelený rámec teorie *konsocialismu* (*consociationalism*)². Využijí předpokladů

² Či též *power sharing*.

vyplývající z této teorie jakožto normativního ideálu a tento porovná s reálným stavem věcí v rámci ustaveného modelu demokracie. Cílem práce tedy bude, s přihlédnutím k doporučením vyplývajících z teorie konsocialismu, vyjmenovat systémové a formální či neformální politické faktory, jež přispěly ke *zhroucení státu (state failing)*. Hlavní výzkumná otázka proto zní následovně:

Jakým způsobem přispěl afghánský konsociační model, přijatý na základě Ústavy z roku 2004, ke kolapsu Islámské republiky Afghánistán?

Téma práce je dle mého názoru vysoce relevantní. V podstatě hodnotí přístup západních zemí a mezinárodních institucí, ale i afghánské politické reprezentace. To vše při unikátním pokusu, v nám nejen geograficky, ale především mentálně vzdálené zemi, ustavit nový politický systém a s ním *vytvořit stát (state-building)* a *národ (nation-building)*. Ruku v ruce s budováním takového systému na tamní společnost nutně přenášíme i hodnoty, jež nemusí být kompatibilní s těmi místními. Snahy Západu naroubovat demokratický politický systém na afghánskou společnost a zároveň s ním i tlačit na přijetí západních liberálních hodnot, to vše navíc prostřednictvím vojenské okupace, se zdá být až troufale ambiciózní, zavánějící kulturním imperialismem.

Je tedy rozhodně třeba analyzovat zhroucení afghánské republiky a najít chyby, kterých jsme se i my jako Západ, dopustili. Praktičtějšími důsledky nestability, ať už vyvolané přímým vojenským zásahem nebo chybným nastavením parametrů preferovaného politického systému, vedoucího k selhání státu, je rovněž potenciálně rozsáhlá migrační vlna či riziko vytvoření mocenského vakua. To samo o sobě se totiž stává ideálním podhoubím pro působení rozličných teroristických organizací, mezi nimi i těch s globálními ambicemi, jak jsme ostatně již v minulosti mohli sledovat na příkladu al-Káidy v samotném Afghánistánu. Především pak téma ilegální migrace se v evropských zemích, Českou republiku nevyjímaje, opět stává ústředním tématem, jež má dopad na volební chování a skrze něj i na politiku starého kontinentu obecně.

Samotná dvacetiletá Západem vedená vojenská přítomnost v zemi, završená tragickými událostmi doprovázejícími celkové zhroucení

demokratického Afghánistánu, těžce poškodila obraz Západu nejen v prostoru Blízkého východu, ale v celém muslimském světě³. Dle mého, možná poněkud pesimistického soudu, budeme v budoucnu nejspíš opět postaveni před podobný problém budování státu v nějaké další heterogenní společnosti, a proto musíme znát příčiny dřívějších neúspěchů. Důsledky takovýchto nezdarů totiž mohou mít dopad i daleko od původního centra dění.

S ohledem na výše zmíněné se metodologicky bude jednat o kvalitativní analýzu, konkrétněji pak o disciplinovanou interpretativní studii. Tento typ případové studie interpretuje či vysvětluje události nového případu využitím již ustavené teorie či předpokladů z ní vycházejících. Tímto novým, unikátním případem bude zhroucení demokratického Afghánistánu. Disciplinovaná interpretativní případová studie je v tomto případě upřednostněna před vícepřípadovou komparativní studií. Ta se přirozeně nabízí jakožto další metodologická varianta. Ovšem specifická afghánská scénáře, se svým svěbytným geografickým, historickým a socio-ekonomickým kontextem, nedává příliš příležitostí k nalezení empiricky zjiřitelného druhého či vícerych ekvivalentů. Byť tedy bude využito komparativních metod, primárně jde o zachycení kauzálních mechanismů, jež vedly k pádu demokratického Afghánistánu. To vše s ohledem k teorii konsocialismu, jež v ideálním případě poskytuje návod pro konsolidaci post-konfliktní rozdělené společnosti. Propracovaná jednopřípadová studie popisná by byla rovněž cenným vhladem do dění posledních měsíců afghánské republiky, avšak z hlediska teoretického přínosu počinem méně ambiciózním.

Zdrojovou základnu tvoří především odborné články definující teorii konsociační demokracie a její rozličné aspekty. Zároveň zmíním i hlasy k této teorii kritické. Dalšími zdroji jsou oficiální právní dokumenty Islámské republiky Afghánistán. Stěžejním mezi nimi je především nová afghánská Ústava z roku 2004, jež vyjmenovává hodnoty, na kterých je stát budován, a vytváří základní právní rámec jeho fungování. Dále využiji databáze mezinárodních organizací,

³ Časté užití ekvivalentního pojmenování války v Afghánistánu jako „*America's longest war*“, a to kvůli době trvání v délce 19 let a 10 měsíců.

odborné studie hodnotící fungování afghánské republiky či články renomovaných zpravodajských agentur.

Co se týče časového vymezení práce, budu sledovat především vývoj mezi rokem 2004, kdy byla přijata nová ústava, a rokem 2021, kdy došlo ke kolapsu republiky a de facto ukončení fungování státu dle politického systému ve výše zmíněné ústavě zakotveného. Tento časový úsek se z politického hlediska překrývá s končícím mandátem prozatímní vlády Hámida Karzaje a jeho následujícími dvěma prezidentskými funkčními obdobími, na která navazují dvě funkční období administrativ prezidenta Ašrafa Ghaního, z nichž to druhé bylo předčasně ukončeno pádem republiky. Rád bych v rámci debaty v závěru práce krátce shrnul vývoj v období od září 2021 dodnes.

Geograficky se budu pohybovat na území ohraničeném mezinárodně uznanými hranicemi Afghánistánu, které zůstává dlouhodobě neměnné. Zaměřím se především na národní, provinční a lokální úroveň správy státu, s občasnými přesahy do mezinárodně-politického kontextu.

Z výše zmíněného vyplývá i celková struktura práce. Po této úvodní části následuje kapitola teoretická, jež se bude věnovat definování konsociační demokracie a principům jejího fungování. Součástí této druhé kapitoly je rovněž pasáž popisující metodologii celé práce. Třetí, analytická kapitola bude uvedena stručnou geografickou charakteristikou Afghánistánu, historicko-politickým exkurzem a výčtem důležitých socio-ekonomických determinantů, jež v souhrnu ovlivnily současnou podobu tamní společnosti. Stěžejní částí kapitoly pak bude disciplinovaná interpretativní analýza, pomocí níž se pokusím postihnout příčinné mechanismy pádu demokratického Afghánistánu. To vše ve vztahu k teoretickým poznatkům konsocialismu. Disciplinovaná interpretativní studie byla zvolena záměrně, jelikož je použitelná pro unikátní případ bez jasného, empiricky poznatelného ekvivalentu, který bychom mohli použít pro prostorovou či longitudinální komparaci. V poslední kapitole shrnu získané poznatky do uceleného závěru, doplněného o diskuzi nad dalším osudem země do současnosti.

1 Teoreticko-metodologická část

S rozpadem a transformací starých imperiálních říší a s tím ruku v ruce jdoucími huntingtonovskými *vlnami demokratizace (waves of democratization)*, nabyla na důležitosti otázka vytvoření a udržení dlouhodobé stability v heterogenních společnostech. Především ve 20. století totiž exponenciálně roste počet států a s tím i snahy o postavení řady nových režimů na demokratických principech (Huntington, 1991). To samozřejmě v minulosti, tak i dnes produkuje zvýšený zájem o vhodné teorie, jež by napomohly vytvoření stabilního politického systému, a to právě ve složitých podmínkách multietnických společností.

Takovéto státy totiž často vznikly uvnitř hranic, jež postrádaly logickou návaznost na teritoria či zájmy místních společenství. Od stolu v Berlíně, Londýně, Paříži či Petrohradě byla narýsována hranice, jež do jednoho prostoru uzavřela často silně znesvářené skupiny či naopak rozdělila jedno homogenní etnikum vedví. Mnohdy se tak zájmy vzdálených evropských říší podepsaly na budoucí stabilitě nově vzniklého státu, který byl a je oslabován vnitřním rozkolem. Ten se může projevit ve formě iredentismu, vnitřního soupeření etnik, ekonomické neefektivity a zaostalosti, zapříčiněné uzavřením ve vnitrozemí bez přístupu k hlavním trasám mezinárodního obchodu. Typicky je tomu tak v postkoloniální Africe, ale do určité míry se tato necitlivá imperiální politika „*dehumanizace hranic*“ propsala i do současného stavu v Afghánistánu, potažmo v celém širším prostoru Blízkého východu⁴ (Thomson, 2016, s. 13-15, 20).

1.1 Teoretické vymezení – koncept konsocialismu

Konsocialismus je dnes jedním z hlavních teoretických východisek v problematice ustavení stabilního politického systému v post-konfliktních fragmentovaných společnostech. Multietnicita je dnes obecně chápána jako jedna z výrazných překážek demokratizace, obzvlášť pokud byla

⁴ Na první pohled patrné například na rozsáhlých, nepřírozně lineárních delimitacích hranic v prostoru Iráku, Jordánska, Saudské Arábie a Sýrie.

inkluze a exkluze na základě etnicity použita jako nástroj pro udržení moci předešlého režimu. Homogenní společnosti mohou v tomto procesu postoupit dále a veskrze klidněji. (Horowitz, 1993, s. 19-20). Předně je však třeba říci, jak budeme chápat politickou stabilitu a jaké jsou vnitřní příčiny jejího narušení. Politickou stabilitu tedy pojmem jako „...*schopnost systému politických institucí vykonávat autoritu, tvořit a implementovat legislativu, udržet veřejný pořádek a bezpečnost, vymáhat zákony a reagovat na změny veřejného mínění.*“⁵ (Wolff, 2003, s. 3).

Představíme-li si politiku ve weberovském slova smyslu jako *snahu o podíl na moci* či *o vliv na rozdělení moci* (Weber, 2009, s. 244), ve spojení z Clausewitzovým pojetím války jakožto dalšího prostředku vedení politiky (byť zde na úrovni vnitrostátního, ne mezistátního konfliktu), pak je jednou z příčin vzniku vnitrostátních konfliktů relativně chápaný nedostatečný podíl na moci, jež ústí v napětí, „...*které vzniká z rozporu mezi „mělo by být“ a „je“ kolektivního hodnotového uspokojení, což vede lidi k užití násilí.*“⁶ (Gurr, 2016, s. 23).

Tato Gurrova psychologická *relativní deprivace* tedy nakonec vede ke konfliktu, kdy se jednotlivé segmenty společnosti mohou uchýlit k násilí jakožto jediné či nejsnazší možnosti zvýšení svého podílu na moci. Ať už se jedná o dominantní skupinu, bažící po totální nadvládě, nebo minority, jež chtějí zvrátit jimi vnímanou neférovou dysbalanci ve svůj prospěch. Podstatným je právě fakt, že se nemusí jednat o reálnou nerovnováhu (*absolutní deprivaci*) v distribuci hodnot, ale především o to, jestli je takto vnímána či nikoliv, a to nezávisle na reálném stavu věcí (Gurr, 2016, s. 21).

Přijmeme-li Gurrovo vysvětlení příčin konfliktů, v našem případě na vnitrostátní úrovni, pak se jim konsocialismus snaží zabránit důrazem na rovnoměrnou a férovou participaci na moci pro všechny důležité skupiny

⁵ Z angl. „*capacity of a system of political institutions to command authority, pass and implement legislation, maintain public order and security, and respond to changes in public opinion.*“

⁶ Z angl. „*that develops from a discrepancy between the "ought" and the "is" of collective value satisfaction, and that disposes men to violence.*“

obyvatelstva. Je nutné upozornit, že se nemusí nutně jednat jen o skupiny definované na základě etnicity či náboženské příslušnosti, ale o všechny skupiny, jež si uvědomují samy sebe na základě vymezení se vůči skupinám jiným. Tyto tzv. *cleavages*, patrné v socio-ekonomické, etnické, kulturní, náboženské, genderové či jakékoliv jiné rovině se následně projektují do politického života dané polity. Konflikt mezi jednotlivými segmenty obyvatelstva se nejen v západních zemích projevuje vznikem rozličných politických stran v rámci stranických systémů, jež reflektují přetrvávající štěpící linie, které jsou samy o sobě výsledkem dlouhodobých historických procesů uvnitř společností (Lipset & Rokkan, 1967).

Bohužel ve společnostech, kde není apriori odvrženo násilí jako nástroj zisku moci nebo ve kterém zklame nedostatečně konsolidovaný demokratický politický systém, v jehož rámci by se mohla konat férová a nenásilná politická soutěž, pak může dojít k propuknutí násilí mezi skupinami obyvatel. Tyto se pak snaží vydobýt si co největší podíl v budoucím, válkou rekonfigurovaném, rozložení moci ve státě.

Konsocialismus Arenda Lijpharta však nabízí teoretické východisko, spočívající na čtyřech základních pilířích, jež mají za cíl předejít napětí a potenciálnímu konfliktu ve fragmentované společnosti. Těmi jsou konsenzuální politika elit v rámci *velké koalice, proporční zastoupení* všech segmentů společnosti, ochrana jejich práv prostřednictvím *vzájemného veta* a *kulturní autonomie* (Lijphart, 1977, s. 25). Celkově tedy budování výrazně inkluzivních institucí, jež poskytnou platformu pro řešení konfliktů, které přesunou do nenásilné sféry regulérní politické soutěže. Ve své přelomové práci *Consociational Democracy* z roku 1969 Lijphart představil koncept konsociační demokracie jako „...vládu kartelu elit, vytvořenou za účelem přeměny demokracie s fragmentovanou politickou kulturou, v demokracii stabilní.“⁷ (1969, s. 216).

⁷ Z angl. „...government by elite cartel designed to turn a democracy with a fragmented political culture into a stable democracy.“

Aby vůbec mohla vzniknout ona vláda jakéhosi kartelu elit, je třeba aby tyto *a) dokázaly akceptovat rozličnost zájmů a požadavků dalších segmentů obyvatelstva, což vyžaduje b) schopnost překročit štěpící linie (cleavages) a spojit se ve společném zájmu s elitami konkurenčních skupin, což ovšem závisí na c) celkovém odhodlání udržet systém a dále zdokonalovat jeho soudržnost a stabilitu.* Vše výše zmíněné stojí a padá s posledním a fakticky nejdůležitějším faktorem. Tím je *d) přesvědčení, že elity chápou nebezpečí, vyplývající z politické fragmentace* (Lijphart, 1969, s. 216; Sisk, 1995, s. 18).

Lijphart svoji teorii původně opřel o příklady zemí Evropy, jako Švýcarsko (od roku 1943), Rakousko (mezi lety 1945 a 1966), Belgie (od roku 1970) či Nizozemí (mezi lety 1917 a 1967), tedy státy s často výraznými štěpícími liniemi, jež jsou u prvních třech zmíněných charakterizovány dodnes trvající rozsáhlou federalizací. Konsociační prvky však můžeme nalézt i v zemích asijského kontinentu, jako je Libanon (1943-1975, dále po roce 1989), Indie jakožto největší multietnická demokracie světa (Lijphart, 1996, s. 258) či současný Irák po svržení Saddáma Husajna, federalizovaný Ústavou z roku 2005 (Iraq's Constitution of 2005, 2023, čl. 1).

Pro účely práce popíši Lijphartovy čtyři základní charakteristiky konsocialismu. Prvním bude koncept *velké koalice*, jež je nejstěžejnějším specifikem, se kterým jsou úzce provázány zbylé tři další.

1.1.1 Velká koalice jako odpověď na příčiny destabilizace

Pro zajištění reprezentace důležitých segmentů fragmentované společnosti na úrovni exekutivy je třeba, aby tyto všechny byly reprezentovány ve vládě jakési národní jednoty. Jednotlivé skupiny by byly všechny na základě zastupitelského principu reprezentovány svými politickými lídry v rámci tzv. *velké koalice (grand coalition)*. Lijphart tento předpoklad dává do kontrastu s britským kompetitivním parlamentarismem, jež lídry naopak rozděluje do dvou hlavních politických táborů, vládního a opozičního, což dále přispívá k celkové polarizaci společnosti. Tato polarizace je pak přesným opakem efektu, jež

konsocialismus zamýšlí, tedy zmírnění odstředivých tendencí v politickém systému (Lijphart, 1977, s. 25).

V klasickém majoritárním parlamentarismu britského typu postačí, pokud se kabinet opírá alespoň o těsnou většinu, jak tomu zpravidla bývá, avšak dle Lijpharta je toto kritérium nedostatečné, pokud je v sázce samotná elementární existence funkčního státu. V takovém případě je třeba, aby se vláda opírala o co nejširší možnou většinu, ideálně pak o všechny zástupce všech segmentů společnosti. Pokud totiž mohou všichni ztratit všechno, jsou zároveň všichni nuceni najít shodu v podobě vyrovnaného konsenzu. Klasická opozice, jak ji známe pak v podstatě přestává existovat, případně ji tvoří jen marginální menšina (Lijphart, 1977, s. 26-29).

Tento princip je ostatně reflektován existencí mechanismů, zakotvených v ústavách konsolidovaných demokracií, Českou republiku nevyjímaje. Ve chvílích, kdy se jedná o záležitosti každodenní politiky, postačuje rozhodnutí prostou většinou, a to navíc v mnohdy nevelkém usnášeníschopném shromáždění. Pokud se však jedná o věc vitální povahy, ovlivňující elementární fungování celé polity, pak je aktivován mechanismus širších ústavních většin či souhlasů vícera komor legislativy. Do rozhodování je zkrátka zapojeno daleko větší množství politických aktérů. Pokud tedy má takto významný návrh projít, je zapotřebí, aby do určité míry reflektoval i názory opozice a stal se tak konsenzuálním. Proto je dle Lijpharta naprosto esenciální budovat co nejširší možnou *velkou koalici* ve společnostech, jejichž některé segmenty jsou od sebe názorově silně oddělené či dokonce vůči sobě nepřátelsky naladěné (1977, s. 28; 2004, s. 103). Taková vláda obrušuje hrany mezi politickými oponenty, a zároveň motivuje k tvorbě konsenzuální politiky.

Nyní jsme ostatně svědky případu, kdy se stát za účelem udržení stability v době krize, ohrožující jeho samotnou existenci, odhodlal k vytvoření vlády národní jednoty. Je tomu tak v Izraeli, kde byl v reakci na krvavé útoky

teroristické organizace Hamás⁸ ustaven válečný kabinet, jež v sobě zahrnuje jak představitele vlády, tak dosavadní opozice. Ten má za úkol řídit vojenské aktivity země v boji proti palestinským radikálům (ČT24, 2023).

Lijphart dále hájí svůj koncept *velké koalice* argumentem inkluzivity. V britském politickém systému vládne obvykle kabinet opřený o relativně těsnou většinu. Početná minoritní opozice je z vládnutí naopak vyloučena. Ovšem z dlouhodobého hlediska je naprosto obvyklé a žádoucí, že se oba dva tábory ve vládnutí vlivem změn voličských preferencí střídaly. Takový systém je tedy ve svém důsledku spíše inkluzivní než exkluzivní. Ve znesvářených společnostech, kde se příslušnost ke společenské skupině stává primárním determinanem volebního chování a kde je tudíž volební fluktuace minimální, však dochází k exkluzi minorit (Lijphart, 1977, s. 29-30), jež ztrácí možnost rozhodovat o redistribuci hmotných i nehmotných hodnot (Horowitz, 1993, s. 18). V podstatě se pak jedná o etnickou volbu, kdy politické frakce, jež sází na etnicitu jakožto základní mobilizační prvek, dominují. To se zároveň projevuje zpravidla vysokou volební účastí jednotlivých etnik (Horowitz, 1985, s. 326).

Inkluze a exkluze podél nepřekročitelných etnických štěpících linií je vnímaná jako překážka demokratizace i Donaldem L. Horowitzem, dalším teoretikem konfliktů v etnicky rozdělených společnostech. Je totiž o to nebezpečnější ve společenstvích, kde existuje silná majoritní či minoritní skupina proti jedné nebo vícero minorit. Pokud navíc chybí jiný prostředek volební mobilizace (například ideologie či sociálně třídní apel) a stranická afiliace je postavena ryze na etnickém podkladu, stává se etnicita přímo toxickou pro politický život společnosti (Horowitz, 1993, s. 31-32). V takovém případě dochází k zabetonování pozic a dlouhodobé dominanci jediné frakce, které je, bez existence dostatečných brzd, vydána opozice takřka napospas (Horowitz, 1993, s. 28-31). Ta postupně ztrácí naději ve změnu, stává se apatickou nebo rovnou volí cestu násilného odporu, jakožto krajní řešení vzniklé dysbalance. Vládnoucí

⁸ Útoky ozbrojenců Hamásu ze 7. října 2023, jež po sobě zanechaly přes dvanáct set mrtvých a staly se tak nejnásilnějším výbuchem antisemitismu od konce druhé světové války, jsou dozajista okolností, vyžadující vznik stabilizační krizové vlády národní jednoty.

frakce se pak za účelem udržení u moci odhodlává ke stále tvrdší represí. Politický systém, byť prvotně ustavený ve férových a soutěživých volbách, tedy procedurálně v souladu s demokratickými principy, tak sklouzává k autoritarismu, stává se nelegitimním a celkově nestabilním (Horowitz, 1993, s. 25). Pokud takto selhalo již několik dřívějších pokusů o demokratizaci společnosti, vyvstává problém s diskreditací demokracie jako celku a vyhlídky do budoucna jsou o to chmurnější (Horowitz, 1993, s. 37).

Co se týká ústavního inženýrství v otázce volby režimu, pak Lijphart hájí parlamentarismus před prezidencialismem i semi-prezidencialismem (Lijphart, 2004, s. 102). Parlamentní režim dokáže lépe reflektovat požadavek proporcionality, kdy je premiér nucen brát ohled na složení zákonodárského sboru, o jehož důvěru svou vládu opírá. Je-li pak prostřednictvím vhodně zvoleného volebního systému vytvořen parlament jako přesný obraz společnosti, pak také pravděpodobněji vznikne vláda *velké koalice*.

V protikladu k parlamentarismu je prezidencialismus, kde prezident při sestavování svého kabinetu obvykle nemusí brát v potaz složení parlamentu. Taková administrativa tudíž vůbec nemusí obsahovat reprezentanty všech segmentů společnosti. To samo o sobě v případě parlamentu opozičně naladěného vůči prezidentovi může vést k blokaci zákonodárského procesu. Střetávají se totiž dvě instituce se silnou lidovou legitimitou. Rovněž samotná volba prezidenta, postavená na většinovém principu, jaksí upozaďuje politiku vedenou skrze politické strany a jejich programy, a naopak posilují politiku personalistickou. Stranická politika je však v zastupitelských demokraciích klíčová. Naopak na síle charismatu postavená prezidentská politika, se v rozdělených společnostech může stát faktorem výrazně štěpícím. Lijphart rovněž odkazuje na poznatky Juana J. Linze, jenž správně upozorňuje na určitou rigiditu prezidencialismu z hlediska obvyklého omezení počtu mandátů (zpravidla dva mandáty) a obtížnosti odstavení prezidenta od moci. Tento problém, vzhledem k možnosti ztráty důvěry parlamentu a mechanismu předčasných voleb, v parlamentarismu odpadá (Lijphart, 2004, s. 101-102; Linz, 1990, s. 54).

1.1.2 Vzájemné veto

Jak již bylo predestřeno výše, v rámci *velké koalice* mají ideálně být zastoupeny všechny segmenty společnosti. V takovém případě by produktem vlády měly být maximálně konsenzuální politiky, respektující a reflektující i názory menšin. Pokud ovšem přeci jen na této úrovni rozhodování z vítězí majoritární princip, kdy většina silou svého hlasu zkrátka protlačí i to, co jde proti elementárním zájmům menšin, může dojít na základě výše zmíněného kauzálního mechanismu k ohrožení stability systému. Pro takovéto případy doplňuje Lijphart svou teorii o princip tzv. *vzájemného veta* (*mutual veto*) (Lijphart, 1977, s. 36).

Toto veto může mít podobu například neudělení souhlasu při rozhodování postaveném na principu jednohlasné shody. Logickou otázkou však je, zdali takto vytvořený „veto-systém všech“ nepovede k celkové paralýze rozhodovacích procesů v důsledku jeho nadužívání při každém sebemenším náznaku utlačení nějakého práva některé z menšin. Lijphart si je tohoto úskalí vědom, předkládá proto důvody, jež vzniku takového scénáře brání. Prvně, každá frakce si je vědoma toho, že pokud bude veta užívat nadměrně často, může se to obrátit stejným způsobem proti ní samotné. Zadruhé hrozba paralýzy politického systému je sama o sobě dostatečně odstrašující především proto, že pokud nikdo nedokáže nic prosadit, trápí ve finále úplně všichni. Ostatně samotná existence jakéhosi „všudypřítomného veta“ má vést k uvážlivější, umírněnější rétorice. Tento psychologický efekt se následně pozitivně projeví ve zdrženlivosti politických aktérů v otázce užití veta (Lijphart, 1977, s. 37). Systém je tak do jisté míry autoregulační.

Zde však musím podotknout, že předložená argumentace je vystavěna na pouhé víře v upřímnou a konstruktivní spolupráci všech zúčastněných. Tato představa nemusí být zcela utopická, předpokládáme-li opravdu čerstvě se konsolidující společnost, jež je stále vystavena iminentní hrozbě obnovení násilí celospolečenského rozsahu. V takové situaci opravdu neexistuje jiná alternativa než víra ve smysl všeobecné kooperace. I přesto je princip vzájemného veta předmětem kritiky, které bude věnována jedna z podkapitol.

Na závěr je třeba zmínit jeden zdánlivý detail. Institut veta nemusí být nutně zakotven v listině ústavně-právního charakteru, ale může mít i formu neoficiální, postavenou na vzájemné neformální akceptaci pomyslných nepřekročitelných linií (Lijphart, 1977, s. 38).

1.1.3 Proporcionalita

Důležitou pro celý koncept konsocialismu je snaha o co nejširší a nejpřesnější reprezentaci všech segmentů společnosti. Tzv. *proporcionalitu* (*proportionality*) v tomto případě chápeme jako proporcionalitu zastoupení a z ní odvislou proporcionalitu alokace zdrojů.

Pokud jsou všechna rozhodovací tělesa obsazena proporčně co nejpřesněji, míněno tím způsobem, že všechny skupiny v nich nejen že mají svou reprezentaci, ale že tato reprezentace proporčně odpovídá demografické fragmentaci společnosti, pak se ve spojitosti s předchozími dvěma charakteristikami dostavuje další stabilizační prvek konsocialismu. Tím je stav, kdy je velké množství problémů s potenciálně štěpícím charakterem vyřazeno z rozhodovacího procesu na nejvyšší úrovni správy státu. Řešení těchto záležitostí ovšem není opomenuto, jsou pouze přesunuty na nižší úroveň rozhodování (Lijphart, 1977, s. 38-39).

Co se týká způsobu obsazování zákonodárného sboru, Lijphart logicky preferuje poměrný volební systém s uzavřenými kandidátními listinami před systémem většinovým. Takovýto poměrný systém je pro voliče snadno pochopitelný a ve spojení s co největšími volebními obvody pak dokáže generovat proporčně přesné zastoupení. Nevýhodou je poněkud složitější přepočítání hlasů na mandáty, jenž může být v zemích globálního Jihu problematický, avšak ne nemožný (Lijphart, 2004, s. 100).

1.1.4 Segmentální autonomie a federalismus

Jak již bylo řečeno, na nejvyšší úrovni by se mělo rozhodovat pouze o záležitostech nejobecnější povahy, společné všem segmentům společnosti. Rozhodování o všem ostatním (například v oblastech kultury či vzdělávání) by

mělo být v kompetenci jednotlivých skupin, a to prostřednictvím decentralizace autority. Tento předpoklad tudíž vyžaduje i proporčně odpovídající alokaci zdrojů, jež jsou pro účinnou správu na nižší úrovni potřebné. Konsocialismus tedy z hlediska svého fungování neruší či neoslabuje segmentální štěpící linie, spíše se z jimi vymezených skupin snaží vytvářet stabilizační prvek demokracie (Lijphart, 1977, s. 42).

Federalismus (*federalism*), jakožto jedna z forem tzv. *segmentální autonomie* (*segmental autonomy*), je posledním z charakteristických prvků *konsocialismu*. Představuje totiž způsob, jak zajistit autonomii jednotlivých segmentů společnosti a usnadnit rozhodování na nejvyšší úrovni. Jednotlivé regionální útvary jsou pak reprezentovány prostřednictvím federální komory parlamentu, ve které má slovo každé společenské skupiny stejnou váhu (Lijphart, 1977, s. 42). Tato komora tedy defacto nadreprezentuje slabé a podreprezentuje silné (Lijphart, 2004, s. 105).

Důležité je poznamenat, že federalismus nemusí být nutně vázán na čistě teritoriální vymezení, kdy jsou jednotlivé segmenty společnosti od sebe odděleny jasnou hranicí (jako například ve federálním dělení USA na jednotlivé státy). Tato segmentální autonomie může mít i formu personálně identitární, kdy se každý jednatel identifikuje se společenskou skupinou, ať tato má či nemá nějaké vlastní ohraničené území (Lijphart, 1977, s. 43; 2004, s. 105).

1.1.5 Kritika konsocialismu

Teoretický rámec konsocialismu, jehož základní aspekty byly popsány v předchozí části práce, je navzdory své poměrně dlouhé existenci stále předmětem akademických debat. Jedním z relativně nedávných počínů empirického výzkumu, zaměřeného na testování této teorie, je práce *The Myth of Consociationalism? Conflict Reduction in Divided Societies* (Selway & Templeman, 2012).

Autoři Joel Selway a Kharis Templeman na poměrně reprezentativním vzorku 100 zemí a 106 režimů sledují reálné dopady různých institucionálních

prvků na úroveň konfliktu v zemi (2012, 1553-1554). Byť nejsou prvními, kteří zkoumali tento vztah, jejich práce je inovativní v tom, že se snaží z celé rovnice vyřadit konsolidované demokracie. Dřívější výzkumy totiž byly dle jejich názoru ovlivněny buď nízkým počtem případů, anebo zahrnutím dlouhodobě stabilních režimů, čímž došlo ke zkreslení výsledků ve prospěch konsocialismu⁹ (Selway & Templeman, 2012, s. 1549-1550). Má-li však být konsocialismus tou skutečně správnou cestou pro konsolidující se rozdělené společnosti, pak je třeba testování teorie zaměřit odpovídajícím směrem (Selway & Templeman, 2012, s. 1551). Konkrétně tedy porovnávají efekty institucionálního nastavení: 1) *proporcionální reprezentace* versus *většinový volební systém*; 2) *parlamentarismus* versus *prezidencialismus* či *semiprezidencialismus*; 3) *federální* versus *unitární stát*.

Zjištění autorů studie jsou oproti dřívějším závěrům poněkud odlišná:

1) *proporcionální reprezentace* má na úroveň konfliktu marginální vliv (Selway & Templeman, 2012, s. 1558-1560). Stejně tak 2) ustavení *parlamentarismu* vykazuje minimální změnu v intenzitě konfliktu (Selway & Templeman, 2012, s. 1560-1562). U 3) *federalismu* se přeci jen setkáváme s pozitivním efektem redukce politického násilí, avšak převážně ve společnostech, jež jsou spíše více frakcionalizované. Rovněž je vliv federalismu výraznější tam, kde je postaven na teritoriálním, spíše než na personálně identitárním principu.

Za jeden z alternativních přístupů v otázce vhodného institucionálního nastavení pro stabilizaci rozpolcených multietnických společností bývá považována teorie *centripetalismu* (*centripetalism*), navazující na kritiku konsocialismu Donalda L. Horowitz. Dle Timothyho D. Siska je užití nevšedního pojmu odpovídající, protože „...jeho explicitním cílem je vytvořit politický systém s dostředivou tendencí – přitáhnout strany k tvorbě umírněných,

⁹ Viz Powell, G. B. (1982). *Contemporary Democracies: Participation, Stability, and Violence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

kompromisních politik a odhalit a posílit společný středobod hluboce rozděleného politického spektra.“¹⁰ (1995, s. 19).

Dle autorů této teorie je konsocialismus stále postaven na základě *etnické volby*, spočívající na mobilizaci podél etnických štěpících linií, podpořené preferencí proporcionality na všech úrovních (Horowitz, 1993, s. 32). Nezasypává tak příkopy mezi etniky, nenabízí dostatečné impulzy k interetnické spolupráci. Dostáváme se tedy zpět na začátek, k problému inkluze a exkluze.

Koncept *velké koalice*, jakožto středobod konsocialismu, je nahlížen jako iluzorní. Proč by měly nejsilnější politické frakce, jež tak jako tak aspirují na dominanci v politickém životě společenství, tolerovat či dokonce akceptovat zájmy menšin, byť zastoupených na všech úrovních správy, a tím se dobrovolně připravit o potenciální vyšší podíl na celkově omezených hodnotách (Horowitz, 1993, s. 32)? Zároveň pokud je ústavním pořádkem, a z něho vzešlým politickým systémem, předem garantována proporční redistribuce hodnot ve společnosti, jakou motivaci mají frakce k politické soutěži, když se primárním faktorem stává demografická determinace – tedy velikost jednotlivých etnik (Horowitz, 1993, s. 31-32)? A konečně, pokud minoritám zůstává pouze jediný nástroj obrany, *vzájemné veto*, co zabrání tomu, že se systém nedostane do celkové paralýzy (Horowitz, 1993, s. 32)? V zásadě tedy Horowitz zpochybňuje sílu motivace elit, a především pak těch z nejsilnějších segmentů společnosti, spolupracovat pro blaho všech.

Na čem naopak panuje shoda jsou zmíněné benefity devolučního principu federalismu, jakožto účinného nástroje ke tlumení sporů a zachování citlivě vnímané svébytnosti a autonomie. Správně rozdělené a vytyčené regionální celky, jejichž obyvatelé mají motivaci prosazovat své zájmy na centrální úrovni, mohou podpořit interetnickou spolupráci a redukovat riziko separatismu (Horowitz, 1993, s. 36).

¹⁰ Z angl. „...the explicit aim is to engineer a centripetal spin to the political system—to pull the parties toward moderate, compromising policies and to discover and reinforce the center of a deeply divided political spectrum.“

Stěžejním principem *centripetalismu* je tedy výběr vhodných politických institucí, které jednotlivé strany motivuje překračovat ostré hranice etnicity již v předvolební fázi. Za účelem maximalizace volebního zisku jsou tyto pobízeny k hledání podpory napříč etniky. Vzniká tak kompetitivní systém, založený na multietnických stranách či koalicích, depolitizující etnicitu a spoléhající na fluktuaci voličských preferencí napříč politickým spektrem.

1.2 Metodologie

Jak již bylo zmíněno v úvodu, zvolil jsem metodu *kvalitativního výzkumu*, který obecně využívá menší počet případů, díky čemuž je však dosaženo hlubšího porozumění konkrétnímu problému. Operuje proto s primárně neredukovanými daty, která mají sama o sobě velkou vypovídací hodnotu, o kterou bychom se jinak ochudili. Jde tedy o jakýsi protiklad k metodám kvantitativním, jež pracují s výrazně vyšším množstvím dat, která však pro potřeby výzkumu silně redukuje, například do podoby čísel. Data v kvalitativním výzkumu mají naopak formu i rozsáhlejších textů či zdokumentovaných jedinečných událostí (Drulák, 2008, s. 14), což je i případ této práce.

Jelikož se snažím nalézt příčiny pádu Islámské republiky Afghánistán z pohledu teorie konsocialismu, bude se jednat o *disciplinovanou interpretativní případovou studii*. Ta totiž vysvětluje události disciplinovaným aplikováním známé teorie na nový případ (Kouba, 2011, s. 17). Tento typ výzkumu tedy dále přispívá k testování teorie, i pokud by její kritici či obhájci nebyli příliš zainteresovaní do konkrétních zkoumaných událostí. Jejím dalším pozitivním přínosem může být i doplnění testované teorie o nové poznatky (Odell, 2001, s. 163). Zároveň je vhodné zmínit i teorie alternativní, které mohou přispět k vysvětlení daného fenoménu, což učiní interpretativní studii více „disciplinovanou“ (Odell, 2001, s. 164). V našem případě tomu tak je v rámci podkapitoly *Kritika konsocialismu*.

Problematickou otázkou pro účely nalezení kauzálních mechanismů, je výběr druhého, porovnatelného případu. Kolaps demokratického Afghánistánu je dle mého případem velmi unikátním, ať už z hlediska dlouhodobosti budování

státu v porovnání s jeho rychlým kolapsem, tak i celkově dosti specifickým charakterem afghánské společnosti. Proto je zvolena disciplinovaná interpretativní případová studie, jež se dá využít pro zkoumání unikátního případu bez empiricky jasně poznaného ekvivalentu, kde je unikátní fenomén nahlížen prizmatem existující teorie (Drulák, 2008, s. 34).

Konsocialismus, jakožto vysvětlující teoretický rámec této práce, byl vybrán proto, že jeho principy či prvky můžeme pozorovat i v afghánském institucionálním pořádku, který jeví snahu o kooperativní celonárodní sblížení. Jsou jimi například kvóty pro zastoupení žen, některých nepočtených etnických či náboženských menšin, ústavou garantovaná jazyková, vzdělávací a kulturní práva minorit, či existence druhé, jakési federální komory parlamentu. Rovněž poněkud unikátní volební systém, jenž však dokázal generovat poměrně etnicky reprezentativní dolní komoru parlamentu. Byť se tedy nejedná o ideální typ konsociační demokracie (kterému by se více blížil například libanonský systém), můžeme postřehnout snahu o implementaci prvků sdílení moci (*power-sharing*) a inkluзивity i v prostředí centralizovaného afghánského prezidencialismu. Prezidentem vedená silná exekutiva může být vítaným, a především akceschopným nástrojem vedení konsenzuální politiky. Proto se zaměřím i na konkrétní aspekty vládnutí administrativ prezidentů Karzaje a Ghaního, tedy na to, jak se svěřenou mocí naložili.

Teorie konsocialismu nám tedy bude nápomocna pro vysvětlení případu (Lijphart, 1971, s. 692). Cílem analýzy proto bude nalézt příčinné mechanismy mezi nezávisle proměnnou (afghánská varianta konsocialismu) a závisle proměnnou (kolaps režimu). Výhodou této studie je navíc silná teoretická konzistence, a to díky hloubce propracovanosti teorie konsocialismu, což celkově zvyšuje sílu předložených argumentů.

2 Analytická část

Proč státy selhávají? To je otázka, na kterou neexistuje jednoduchá odpověď. Podle jedné z řady teorií je příčinou selhání ustavený mezinárodní řád, kdy společnosti tzv. *globálního Severu* již od dob kolonialismu vykořisťují tzv. *globální Jih*. Dle Thomase Poggea se bohaté, především evropské státy sice vzdaly přímé kontroly zámořských teritorií, ta však stále udržují oslabena, neschopna postavit se na vlastní nohy a navázána na své původní domovské metropole. Děje se tak především prostřednictvím ekonomicky neférových surovinových kontraktů a půjček od Západem ovládaných mezinárodních institucí. Dle této teorie je tedy *struktura* mezinárodního společenství, stále do jisté míry reflektující stav přelomu 19. a 20. století, příčinou světové chudoby, jež je v zájmu bohatých (Pogge, 2005).

Zaměříme-li se na rovinu jednotlivých států, pak nám další vysvětlení poskytuje *institucionální* teorie. Ta se snaží nahlížet ekonomický úspěch či neúspěch rolí domácích institucí. Otázka, položená na začátku této kapitoly, nebyla volena náhodně. Jedná se o název knihy D. Acemogla a J. A. Robinsona, jež je souhrnem jejich výzkumu na poli ekonomických determinantů rozvoje státu. Autoři v ní rozlišují především mezi *inkluzivními* a *extraktivními* institucemi, přičemž ty inkluzivní, cílené na zapojení co nejširšího množství lidí do ekonomických procesů, doplněné o co možná nejširší ochranu jejich práv, se jeví být cestou ven z chudoby, tedy i nestability. Naopak extraktivní instituce jsou konstruované za účelem „vypumpování“ a rychlém zkapitalizování zdrojů ve prospěch úzké, predátorské společenské skupiny, která jediná na bohatství či poloze země profituje (Acemoglu & Robinson, 2015, kap. 1, 2, 3, 15). Geografické determinanty jsou tedy rovněž důležité, jak například ve své knize *Vzajetí geografie* názorně vysvětluje Tim Marshall¹¹. Vždy však nakonec záleží, jak s nimi stát, prostřednictvím volby institucí, naloží. Ve své práci se proto zaměřuji především na domácí instituce. Nelze však mluvit o afghánských

¹¹ Viz Marshall, T. (2018). *Vzajetí geografie: Jak lze pomocí deseti map pochopit světovou politiku*. Praha: Rybka Publishers.

institucích, dokud si nepředstavíme historický a sociální kontext, který je chťe nechtě geografii ovlivněn.

2.1 Historický a sociální kontext afghánské společnosti

Území Afghánistánu bylo v hledáčku řady říší napříč dějinami právě díky své poloze. Ne ani tak kvůli bohatým nalezištím nerostných surovin, byť i ty se stávají v poslední době lákadlem zájmu velmocí (Hussein & Haddad, 2021), ale především kvůli umístění na křižovatce mezi důležitými regiony – Blízkým východem, indickým subkontinentem, Čínou a střední Asií. V tomto prostoru, kudy odpradávná vedly důležité obchodní stezky, se střetávají zájmy mocností odnepaměti.

Tato skutečnost se propsala nejen do podoby území, ale i etnické skladby. O té můžeme říci, že se na území Afghánistánu sbíhají přesahy etnik sousedních států. To platí především na severu, kde dominují Tádžikové (27 %), Uzbeki (9 %) a Turkmeni (3 %). Naopak jižní polovina státu je obývána především největším afghánským etnikem – Paštuny (42 %). Všechna tato etnika jsou oddělena hranicí od svých soukmenovců v sousedních státech, kde tito často tvoří dominantní skupinu obyvatelstva. Hazárové s 9 % a Ajmakové se 4 % tvoří obyvatelstvo centrálního Afghánistánu¹². Čl. 4 afghánské Ústavy vyjmenovává dalších osm etnik, jež jsou však početně méně významná (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023). Důležité je zmínit, že jednotlivá etnika, a především to paštunské, se dále dělí na nespočet kmenů, takže celková sociální skladba je daleko složitější. V roce 2021, kdy došlo k převzetí moci Tálibánem, čítala populace kolem 40 milionů obyvatel (The World Bank, 2024). Jistě nepřekvapí, že prakticky celé obyvatelstvo vyznává islám (99,7 %), převážně jeho sunnitskou variantu (mezi 85 % a 90 %), v menší míře pak šíitskou (10 % až 15 %) (The World Factbook, 2024).

¹² Co se týká heterogenity země, dle studie Jamese D. Fearona je Afghánistán etnicky a kulturně nejvíce frakcionalizovanou zemí v celém asijsko-blízkovýchodním regionu (2003, s. 216-217).

Byť byli Afghánci vždy hrdi na svou nikým trvale nezpochybněnou suverenitu a nezávislost (Nik, Eichler, & Majerník, 2012, s. 35), výsledný etnický mix a současná podoba hranic je dána především imperiálními zájmy velmocí 19. století – carského Ruska a Britského impéria. Rusové vždy snili o nezamrzajícím přístupu ke světovým oceánům a při jejich rozpínavých snahách směrem ze střední Asie na jih jim stálo v cestě právě území Afghánistánu. Britové, postupující ze svého koloniálního panství v Indii, se tomu snažili předejít obsazením hornatého, těžko prostupného Afghánistánu, jež by tak tvořil přirozenou nedobytnou pevnost v cestě carské rozpínivosti.

Tato tzv. *Velká hra*¹³ impérií skončila především pro Brity hořkým ponaučením, že se nevyplácí pokoušet se o podrobení této země hrubou silou. Série bilaterálních úmluv ukončila tento spor a učinila z Afghánistánu nikým trvale neobsazenou nárazníkovou zónu mezi oběma říšemi. Jedním z hmatatelných důsledků je i vznik tzv. *Durandovy linie*¹⁴, jež dnes tvoří hranici mezi Afghánistánem a Pákistánem (Nik, Eichler, & Majerník, 2012, s. 17-26). Ta rozdělila území pašunských kmenů vedví. Zároveň je obtížně kontrolovatelná a její propustnost tak poskytuje značnou výhodu pašerákům a koneckonců i samotnému Tálibánu (afghánské, tak i pákistánské odnoži), jež vždy nalezl útočiště na druhé straně hranice. Pravidelně je především z afghánské strany tato hraniční linie zpochybňována, jakožto Afgháncům, a především Paštunům zvnějšku vnucený výtvar koloniální éry¹⁵ (Saleh, 2020).

Konstituční monarchie v čele s dynastií Barakzai, jež Afghánistánu dávala krále po zhruba 150 let, byla ukončena převratem tehdejšího premiéra Muhammada Dáúda Chána, jenž donutil svého bratrance, krále Muhammada Záhira Šáha, odstoupit a zůstat v exilu v Itálii (Khan, 2022, s. 119). Zároveň tak v roce 1973 došlo k přerušení procesu konsolidace mladé parlamentní

¹³ V angl. *The Great Game*.

¹⁴ Pojmenována dle Mortimera Duranda, vysokého představitele britské Indie. Delimitace probíhala mezi lety 1894-1919.

¹⁵ Příspěvek viceprezidenta Amrulláha Sáliha z roku 2020 na síti X (dříve Twitter): „*No Afghan politician of national stature can overlook the issue of Durand Line. It will condemn him or her in life & after life. It is an issue which needs discussions & resolution. Expecting us to gift it for free is un-realistic. Peshawar used to be the winter capital of Afg*“.

demokracie, jež byla zavedena jako výsledek reformátorských snah krále Ústavou z roku 1964 (Afghanistan's Constitution of 1964, 2023, čl. 41). Muhammad Dáúd Chán se z vlády netěšil příliš dlouho, jeho autokratická republika byla krvavým převratem komunistických armádních důstojníků svržena již v roce 1978 (Khan, 2022, s. 122-123). Tato další překotná změna však zemi nepřinesla kýženou stabilitu.

Vojenský zásah SSSR mezi lety 1979-1989, sloužil nejen k udržení tamního slabého prosovětského režimu u moci, ale rovněž k ochraně sousedních středoasijských svazových republik Sovětského svazu před potenciální hrozbou šíření islamistického extrémismu v případě kolapsu Afghánistánu (Nye & Welch, 2017, s. 268). Sovětská okupace je významná i tím, že dala vyrůst význačným vojenským velitelům, jež byli penězi a zbraněmi podporováni ze zahraničí, jak bylo v době stále probíhající studené války obvyklé. Dokonce samotný vznik Tálíbanu byl v časech brutální sovětské invaze podporován CIA (Nik, Eichler, & Majerník, 2012, s. 28). Mnozí z polních vojenských velitelů, tzv. *warlordů*¹⁶, se stali důležitými figurami v budoucím politickém vývoji země, a to díky nabyté charismatické legitimitě bojovníků za svobodu Afghánistánu a konečných vítězů nad nejstrašnější invazí, jakou země zažila. Lety ověřená tradice vedení asymetrického boje se opět ukázala býti účinnou.

2.2 Kontext budování demokratického Afghánistánu

V důsledku zahájení *globální války proti terorismu*¹⁷, v návaznosti na útoky z 11. září 2001, posunula administrativa prezidenta George W. Bushe mladšího americkou zahraniční politiku směrem k výraznému intervencionismu. Jako *modus operandi* likvidace mezinárodního terorismu a režimů terorismus tolerujících či přímo podporujících, byly vybrány pacifikace a demokratizace. Archetypálním synonymem terorismu se mezi všemi ostatními stala organizace

¹⁶ Či též *strongmen*.

¹⁷ V angl. zdrojích *Global War on Terror* (užití zkratky *GWOT*). „*Our war on terror begins with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated.*“ - z projevu prezidenta George W. Bushe Kongresu USA z 20. září 2001, ve kterém deklaruje globální válku proti terorismu (Bush, 2001).

al-Káida, reprezentovaná osobou jejího tehdejšího vůdce, hlavního strůjce útoků z 11. září, Usámy bin Ládina. Ten své plány uskutečňoval v relativním bezpečí afghánských hor, a to za tiché tolerance fakticky vládnoucího islamistického hnutí Tálibán pod vedení mully Muhammada Umara.

Toto sunnitské islamistické hnutí, prosazující deobandský výklad islámu ve spojení s paštunským tradicionalismem, usiluje o ustavení konkurenční státní struktury, ve formě islámského emirátu na území Afghánistánu, v souladu s fundamentální interpretací práva šarí'a (Luttwak, 2021, s. 40). Složením je převážně paštunské, zformované kolem studentů (singulár *talib* = student) islámu v medresách sousedního Pákistánu. V první pol. 90. let právě s podporou Pákistánu vstupuje do afghánské občanské války, ve které se mu postupně daří získávat podporu nespokojeného lidu i některých polních velitelů. Vytlačuje či absorbuje konkurenční skupiny a obsazuje většinu Afghánistánu – prvním výrazným úspěchem je obsazení Kandaháru v roce 1994, jenž se na dlouhou dobu stává centrem hnutí. Nakonec v roce 1996 obsazuje hlavní město Kábul a ustavuje v zemi svou první vládu (Rashid, 2010, s. 1-16).

Samotnému vstupu Spojených států do stále ještě probíhající občanské války v Afghánistánu předcházelo ultimátum doručené Tálibánu. Hlavní požadavek byl jednoduchý a stručný, vydat vůdce al-Káidy¹⁸. V opačném případě se islamistické hnutí vystavuje riziku útoku americké vojenské moci. Kábul odmítl. Zahájením operace Trvalá svoboda¹⁹ 7. října 2001 se zhmotnily snahy o vykořenění mezinárodního terorismu z prostoru Afghánistánu, a to ve formě koordinované zpravodajské, pozemní i vzdušné podpory vojenských jednotek tzv. *Severní aliance*²⁰. Tato podpora Spojených států vedla k totálnímu obratu ve stále

¹⁸ „*And tonight, the United States of America makes the following demands on the Taliban: Deliver to United States authorities all the leaders of al Qaeda who hide in your land.*“ - z projevu prezidenta George W. Bushe Kongresu USA z 20. září 2001 (Bush, 2001).

¹⁹ V angl. zdrojích *Operation Enduring Freedom*.

²⁰ Český *Jednotná islámská fronta pro záchranu Afghánistánu*, v angl. zdrojích známá jako *The Northern Alliance*. Vojensko-politický konglomerát řady skupin, jehož název je odvozen z území pod jeho kontrolou – severní provincie Afghánistánu. Jeho vojenská moc se skládala z jednotek shromážděných kolem především tádžických, uzbeckých, ale i turkmenských, hazárských a některých paštunských polních velitelů (*warlords/strongmen*). Svůj věhlas a respekt získali tito *mudžahedíni* (bojovníci ve svaté válce) již v bojích proti Sovětům v 80. letech. V první polovině

ještě doutnající občanské válce. Severní aliance přechází z dlouhotrvající defenzivy do svižné ofenzivy. Již 13. listopadu 2001 byl obsazen Kábul a svržena první vláda Tálibánu²¹ (Malkasian, 2021, s. 53-79).

Válka proti terorismu na afghánském území nyní mění svůj charakter. Tálibán se stahuje do odlehlých oblastí na afghánsko-pákistánském pomezí, podél Durandovy linie, kde se reorganizuje a zahajuje guerillovou válku proti mezinárodní vojenské koalici. Ta se Rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1386 transformuje v multinárodní misi ISAF²² (UN Security Council, 2001), a to pod vedením Severoatlantické aliance. Z konfliktu se stává úmorný dvacetiletý protipovstalecký boj bez výraznějších úspěchů, avšak s nezanedbatelnými finančními, materiálními a lidskými ztrátami (především z řad sil ANDSF²³ a civilistů) (The Watson Institute for International and Public Affairs, 2021). Země bude mrzačena válkou dalších dvacet let.

Ruku v ruce s výše zmíněnou vojenskou pacifikací formálně dobytého území, se rovněž rozvíjí snahy o konsolidaci poměrů v zemi prostřednictvím *poválečné rekonstrukce (post-war reconstruction)* a *státotvorby (state-building)*. Tento proces započal tzv. Bonnskou konferencí v prosinci 2001, kde byl načrtnut základní rámec fungování prozatímní vlády a dalšího směřování země, to vše za účasti čelních představitelů rozličných afghánských frakcí (UN, 2001).

2.3 Afghánský konsociační model

Samotný Arend Lijphart v úvodu ke své knize *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, zmiňuje Afghánistán

90. letech se účastnili občanské války a konečně ve druhé polovině 90. let tvořili poslední baštu odporu vůči Tálibánu. Důsledkem občanské války byl vznik de facto dvou států, v severní polovině pod vedením tádžicko-uzbeckým, v té jižní paštunským, obou bez inklinace k demokratizaci (Horowitz, 1993, s. 22). Po vzniku Islámské republiky Afghánistán se řada jejích předních vůdců stává významnými politickými figurami na centrální či regionální úrovni státní správy.

²¹ Mezinárodně neuznaná vláda hnutí Tálibán z let 1996-2001, fakticky kontrolující krom několika severních provincií celé území Afghánistánu, včetně hlavního města Kábul.

²² Zkratka *International Security Assistance Force*, trvající mezi lety 2001–2014.

²³ Zkratka *Afghan National Defense and Security Forces*, souhrnný pojem pro afghánské bezpečnostní sbory, především afghánskou armádu (ANA – *Afghan National Army*) a policii (ANP – *Afghan National Police*).

jako jeden z čerstvě ustavených příkladů konsocialismu (2008, s. 5). Proto se nyní zaměřím na konsociační prvky afghánského modelu demokracie, zejména na systém obsazování úřadů. Nejdůležitějšími volbami v Islámské republice Afghánistán, jakožto silně centralizované unitární islámské prezidentské republice (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023, čl. 1, 60), byly volby prezidentské.

2.3.1 Prezident – hlava státu i exekutivy

Dle čl. 60 Ústavy je prezident hlavou islámské republiky a je povinen před konáním voleb oznámit jména dvou viceprezidentů, prvního a druhého, jež v posloupném pořadí přebírají ústavní pravomoci prezidenta v době jeho nepřítomnosti, rezignace či smrti. Čl. 61 Ústavy dále popisuje volbu prezidenta, jež má formu klasického většinového systému, kdy je třeba v prvním kole pro zvolení získat více než 50% hlasů. Pokud nikdo z kandidátů nezíská požadovaný počet hlasů, je vyhlášeno kolo druhé, ve kterém se utkají dva nejsilnější kandidáti z prvního kola. Vítězí ten s vyšším počtem obdržovaných hlasů. Čl. 61 rovněž definuje délku funkčního období, a to pět let, což v kombinaci s omezením z čl. 62 (nikdo nesmí být zvolen prezidentem na více než dvě funkční období) dává dohromady maximální dobu prezidentství v délce deseti let (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023).

Klíčovým je čl. 64 Ústavy, který vyjmenovává povinnosti a pravomoci prezidenta, zejména ty jmenovací. Prezident z pozice vrchního velitele ozbrojených sil mimo jiné jmenuje důstojníky ozbrojených složek, armády a policie. Rovněž také soudce nejvyššího soudu, a především pak ministry své vlády, a to se schválením dolní komory parlamentu, což je v prezidencialismech věc poměrně neobvyklá. Tento mechanismus přibližuje afghánský systém k Lijphartem preferovanému systému parlamentnímu, ve kterém je premiérova vláda rovněž opřena o souhlas poslanců. Tento prvek tedy lze označit za konsociační, byť v intencích prezidencialismu, jelikož od prezidenta vyžaduje nalezení širší shody napříč dolní komorou parlamentu již při jmenování své vlády (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023).

Čl. 84 Ústavy, věnující se obsazování horní komory parlamentu, dává prezidentovi pravomoc jmenovat třetinu z celkově 102 členů této komory, s pětiletým mandátem. Opět se v tomto článku setkáváme s inkluzivními konsociačními prvky v podobě povinnosti prezidenta ze zmíněných 34 členů najmenovat alespoň polovinu žen, dále dva zástupce handicapovaných a dva reprezentanty nomádského etnika Kučiů. Naopak samotný fakt, že prezident vybírá až třetinu horní komory, vychyluje rovnováhu moci směrem k posílení exekutivy a oslabení legislativního shromáždění a tím i reprezentace lidu, v tomto případě provinční a okresní úrovně (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023). Připočteme-li k tomu fakt, že vzhledem k absenci konání voleb okresních rad na sebe převzala exekutiva jmenování dalších 34 členů horní komory parlamentu, vzrostla moc prezidentské administrativy ještě výrazněji. Dokonce i hlavy regionálních a lokálních exekutiv, provinční a okresní guvernéri, byly dosazovány prezidentem (Murtazashvili, 2016, s. 86-87).

2.3.2 Horní komora parlamentu – *Mešrano Džirga*²⁴

Rada starších, jejíž tradice sahá zpět do doby afghánské monarchie, plnila funkci poradní, legislativní a reprezentativní. Byť svým složením naznačuje roli jakési federální komory parlamentu, jak jsme si již řekli, IRA byla silně centralizovanou unitární republikou, tudíž i horní komora parlamentu neoplývala přílišnými pravomocemi a máme tak co dočinění s asymetrickým bikameralismem. Těžiště legislativní moci tedy spočívalo na dolní komoře, jež se například podílela na utváření vlády či naopak vyslovení nedůvěry ministrům. Z tohoto procesu byla horní komora vyřazena (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023, čl. 64). Dolní komora navíc mohla protlačit odmítnutý návrh zákona dvou třetinovou většinou hlasů i navzdory nesouhlasu horní komory (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023, čl. 100).

102členná rada starších se tedy kromě prezidentem jmenovaných 34 členů, doplňovala volbou provinčních rad, z nichž každá vysílala jednoho zástupce

²⁴ Afghánský bikamerální parlament byl členěn na horní komoru (*Mešrano Džirga* – Shromáždění starších, angl. též *House of Elders*) a dolní komoru (*Wolesi Džirga* – Shromáždění reprezentantů lidu, angl. též *House of the People*).

provincie na čtyři roky, celkem tedy rovněž 34 zástupců. Posledních 34 členů tvořili zástupci voleni na tři roky okresními radami konkrétní provincie, opět jeden na provincii (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023, čl. 84). Jak jsem již zmínil v předchozí podkapitole, vzhledem k tomu, že nedošlo k volbě okresních rad, přešla pravomoc delegovat tuto poslední třetinu sboru na exekutivu. Ta tak reálně vybírala 68 členů horní komory (Murtazashvili, 2016, s. 86-87).

2.3.3 Dolní komora parlamentu – *Wolesi Džirga*

Pro obsazování 249 pozic dolní komory afghánského parlamentu byl po rozsáhlých debatách v rámci *Ústavodárného shromáždění*²⁵ jako kompromis mezi zastánci proporčního a většinového volebního systému, vybrán poměrně unikátní systém *jednoho nepřenosného hlasu*²⁶. Tento způsob volby reprezentantů lidu byl zvolen s cílem oslabit moc mudžahedínů. Dříve byl doménou především východoasijských režimů (například ve volbách do dolní komory japonského parlamentu) a postupně od něho bylo upuštěno ve prospěch systémů proporčních, případně smíšených (Chytilík, Šedo, Lebeda, & Čaloud, 2009, s. 176).

Dalším důvodem pro systém SNTV v Afghánistánu spočívá v jeho jednoduchosti a názornosti – pro zjištění výsledků voleb a obsazení dolní komory parlamentu není potřeba používat různé přepočty, kvóty či dělitele, obejde se i bez uzavírací klauzule. Je tak vhodný i pro obyvatelstvo zemí, které bojují s vysokou negramotností, což je i případ Afghánistánu. Na základě dostupných dat z období 2011–2021 se celková gramotnost v zemi zvýšila z 31 % na 37 %. Gramotnost žen však nebyla ani poloviční ve srovnání s muži. Afghánistán tak stále patří k zemím s nejméně gramotným obyvatelstvem na světě (The World Bank, b.r.). Z tohoto důvodu byly jednotlivým kandidátům přiděleny i specifické obrázky, umístěné vedle jejich jména a fotografie na volebním lístku, které usnadnily negramotným volbu konkrétní osobnosti. Naopak jste se zde však nedozvěděli nic o stranické příslušnosti kandidáta, což byl vzhledem k systému SNTV kritický

²⁵ Z angl. *The Constitutional Loya Jirga*, 502členný orgán zástupců lidu, jehož zformování předpokládala Bonnská konference z konce roku 2001. Na přelomu let 2003 a 2004 projednával návrh ústavy pod patronací prozatímní administrativy prezidenta Karzaje. Výsledkem bylo přijetí Ústavy z roku 2004.

²⁶ Z angl. *Single Nontransferable Vote* (zkratka *SNTV*).

nedostatek, znesnadňující orientaci voličů v mnohdy značném množství kandidátů a jejich politické afiliaci. Volební reforma z roku 2009 pak tuto vadu pro nadcházející volby odstranila (Clark, Golder, & Golder, 2018, s. 701).

V tomto systému má každý volič pouze jeden hlas, kterým podpoří pouze jednoho kandidáta ze seznamu nabízených, přičemž na rozdíl od většinového systému First-Past-the-Post, známého především z Velké Británie²⁷, se volí v různě velkých, vícemandátových obvodech (Reynolds, Reilly, & Ellis, 2005, s. 113). Voliči si zároveň vybírají z kandidátů, kteří nejsou prezentováni na jednotných stranických kandidátkách, ale každý samostatně zvlášť.

Systém SNTV s sebou nese především jedno výrazné specifikum, které se odráží v chování politických stran při plánování efektivní strategie pro dosažení kýženého politického úspěchu, v podobě maximalizace počtu získaných mandátů. Strana musí velmi pečlivě a na základě co nejpřesnějších informací o popularitě jednotlivých osobností ve volebním obvodu nominovat kandidáty takovým způsobem, aby se jeden druhému nestali příliš silnými konkurenty, ale zároveň se snažit nerozmělnit zisky kandidátů strany tak, aby nebyli ohroženi silnější konkurencí. To vyžaduje velmi uvážlivou volbu konkrétních kandidátů a jejich počtu, a zároveň velmi pozorné sledování šancí kandidátů konkurenčních, pro získání co nejvyššího množství mandátů v konkrétním obvodu (Reynolds, Reilly, & Ellis, 2005, s. 113). Čím na počet mandátů větší volební obvod, tím výrazněji se snižuje přirozený volební práh a tím méně hlasů je tedy třeba ke zvolení (Chytilík, Šedo, Lebeda, & Čaloud, 2009, s. 177). Tento systém je tudíž silně personalizovaný, a naopak umenšuje roli politických stran, jež z historických důvodů neoplývaly přílišnou důvěrou Afghánců (živá památka teroru ze strany afghánských komunistů podporovaných Sověty v 80. letech, vystřídání chaosem bojů vojensko-politických frakcí v občanské válce let 90.) (Rubin, 2005).

V afghánském modelu, definovaném v kap. 5 Ústavy (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023) a na ní navazujícím Volebním zákoně (Afghanistan:

²⁷ Systém *FPTP* byl dokonce zaveden v samotném Afghánistánu v krátkém období multipartijní politické soutěže konstituční monarchie za vlády krále Muhammada Záhira Šáha, a to právě po britském vzoru.

Electoral Law of 2005, 2005), každá ze 34 afghánských provincií představovala jeden volební obvod. Celkem tedy 34 volebních obvodů, pokrývajících celou zemi. Takový volební obvod generoval různý počet poslanců, a to proporčně, v závislosti na velikosti populace dané provincie. Proto například volební obvod Kábul generoval 33 poslaneckých mandátů a byl tak početně nejvýznamnějším, což odpovídá hustotě zalidnění provincie – žije zde nejvíce obyvatel. Naopak populačně malé provincie jako Núristán, Nímróz či Pandžšír generovaly daleko méně mandátů, zde konkrétně po dvou reprezentantech (Reynolds & Carey, 2012, s. 4, 19). Ovšem až třetina všech volebních obvodů generovala 9 a více poslaneckých mandátů. Jednalo se tedy o na počet mandátů velké volební obvody, ve kterých ke zvolení stačilo i nevýznamné procento hlasů, a to pouze takové, které umožnilo překročit přirozený volební práh. Proto například v roce 2005 stačilo ve volebním obvodě Kábul ke zvolení z více než 400 kandidátů pouhých 0.5 % hlasů, průměrně stačilo ke zvolení ve všech 34 volebních obvodech 5.7 % hlasů (Reynolds & Carey, 2012, s. 8). Samotné volby do dolní komory se dle čl. 83 Ústavy měly konat každých pět let, avšak tento limit nebyl vždy dodržen, což je nejvíce patrné na osmileté proluce mezi volbami v letech 2010 a 2018, způsobené zpožděnou implementací kontroverzní reformy volebního zákona z roku 2016 (Adili & van Bijlert, 2017).

Co se týká konsociačních prvků, pak je důležité zmínit garanci zastoupení systémem kvót. Minimálně dva mandáty za každou provincii, celkem tedy 68 míst vyčleněných v dolní komoře, bylo na základě čl. 83 Ústavy vyhrazeno ženám (Afghanistan's Constitution of 2004, 2023). Na základě reformy volebního zákona z roku 2016 se další skupinou s garancí zastoupení v podobě jednoho společného poslance dolní komory parlamentu stala sikhská a hindská menšina (Adili & van Bijlert, 2017). Dolní komora se tak rozrostla na konečný stav 250 poslanců. Bohužel obě menšiny jsou po desetiletí vystaveny silné perzekuci a z původních asi 700 000 v 70. letech 20. století, zbylo dle posledních údajů z konce roku 2021, tedy již po převzetí moci Tálibánem, asi 150 (EUAA, 2023), přičemž i ti zemi pod tlakem dalších restrikcí opouští (Negah & Siddique, 2023). Deset poslaneckých mandátů pak bylo rezervováno pro nomádské etnikum Kučiů, jejichž

reprezentanti byli stejně jako v případě sikhské a hindské menšiny voleni v jediném celostátním obvodě (Tapper, 2008, s. 97-98).

Koherentní dolní komora parlamentu se silnými politickými stranami je kýženu protíváhou dominantní prezidentské exekutivy, zároveň poskytuje partnera pro vyjednávání o vládě s jasně artikulovanými zájmy. Na základě výpočtu indexu fragmentace politického systému (tzv. *Raeho index*) lze zjistit jeho roztržitost, v našem případě důsledkem zvoleného systému SNTV v dolní komoře afghánského parlamentu. Výsledná hodnota se nachází v rozmezí od 0 do 1, přičemž čím je číslo bližší 1, tím je systém fragmentovanější (Rae, 1968). Zaměřím se na dvoje první volby v letech 2005 a 2010²⁸. Poslední parlamentní volby, konající se v roce 2018, byly záměrně vynechány z důvodu nedostatku dat a dodnes převládajících silných pochybností ohledně jejich legitimacy²⁹.

V prvních volbách v roce 2005 téměř polovina z 249 křesel připadla na nezávislé kandidáty, o zbytek se dělilo 13 frakcí (National Democratic Institute, 2011, s. 29-30). Výsledek výpočtu Raeho indexu dosahuje hodnoty 0,977, dokazující velmi vysokou rozdrobenost dolní komory parlamentu.

Výsledky voleb z roku 2010 potvrzují afghánský fenomén silné fragmentace dolní komory. V novém parlamentu tvoří nezávislí poslanci bez stranické příslušnosti již značnou většinu a o zbylou menšinu se nyní dělilo dokonce 19 frakcí (National Democratic Institute, 2011, s. 29-30). Zde již dosahuje Raeho index fragmentace hodnoty 0,987, což je opět velice vysoké číslo, potvrzující trend sílící rozdrobenosti afghánské sněmovny reprezentantů.

Poměrně přesná projekce etnického složení země do kompozice dolní komory parlamentu v důsledku zvoleného systému SNTV je společně se

²⁸ Za dobu existence republiky byly uspořádány pouze troje volby do dolní komory parlamentu, v letech 2005, 2010 a poslední, pozdržené na rok 2018.

²⁹ Nezávislá volební komise oznámila výsledky až sedm měsíců po samotné volbě. V celé provincii Ghazní bylo z bezpečnostních důvodů hlasování odloženo. Přes 400 volebních místností se ani neotevřelo, a to především v rozsáhlých oblastech nacházejících se již pod kontrolou Tálibánu. Registraci voličů a samotné hlasování navíc provázela mohutná vlna násilí, jež za sebou zanechala přes 400 zraněných či mrtvých (UNAMA, 2018), mimo jiné 10 kandidátů a dva generály ozbrojených složek. Prezident Ghaní tyto volby označil za „katastrofu“, odborníci z Afghanistan Analysts Network za „triumf administrativního chaosu“ (Adili, 2019).

zmíněnými kvótami dalším konsociačním prvkem, posilujícím reprezentaci menšin v legislativě (Gollob & O'Hanlon, 2020, s. 36). Negativem volebního systému je však značné množství propadlých hlasů. V obou volbách 2005 a 2010 získali vítězní kandidáti pouze kolem třetiny všech vhozených hlasů. Zároveň systém SNTV vybízí kandidáty k podvodnému získání mandátu korupcí či hrubou silou, oslabuje již tak znevýhodněné politické strany a produkuje dolní parlamentní komoru ovládanou spíše fluidními, hašteřivými frakcemi, kde dominuje personalistická politika strongmanů (Reynolds & Carey, 2012, s. 7, 17). To v kombinaci s dalšími faktory komplikuje tvorbu vlády a dále znesnadňuje efektivní správu země.

2.4 Tvorba velké koalice

Ústředním bodem konsocialismu je, jak jsme si již řekli, velká koalice, tedy vláda kartelu elit všech významných segmentů společnosti. Systém SNTV dokázal produkovat etnicky reprezentativní dolní komoru parlamentu, jejíž frakce se sdružovaly kolem silných osobností. To ve spojení s vyjmenovanými pravomocemi a mechanismy obsazování úřadů vytvořilo politické prostředí, jež definují dva hlavní znaky, silný prezidencialismus a byrokratický centralismus (Murtazashvili, 2016, s. 87). Ať už se jedná o volby prezidentské či parlamentní, jejich výsledky demonstrovaly popularitu strongmanů a relativní sílu všech těchto významných hráčů musel prezident brát na zřetel, chtěl-li udržet křehkou stabilitu země. Proto nyní přiblížím, jakým způsobem se v takovémto prostředí dokázali prezidenti Karzaj a Ghaní pohybovat.

2.4.1 Prezidentství Hámida Karzaje (2004–2014)

Hámid Karzaj (* 1957), etnický Paštun z klanu Popalzaj, oplýval podobně jako řada dalších autoritou účastníka odboje proti sovětské okupaci země, kdy v sousedním Pákistánu získával prostředky pro vedení boje. V roce 2001 vedl úspěšné povstání Paštunů proti Tálibánu v jeho domovském jižním Afghánistánu (Profile: Hamid Karzai, 2009).

Po oba dva po sobě jdoucí mandáty řádného prezidentství mezi lety 2004 a 2014 upevňoval pravidla, na kterých především v neformální rovině udržoval proměnlivou síť vazeb a tím i politickou jednotu země. Dařilo se mu utvářet nové koalice v dosti nestálém a vnitřními spory oslabovaném parlamentu. Zároveň mírnil etnické i kmenové konflikty systémem patronáže, skrze který odměňoval své klienty či koptoval své oponenty, a to dosazováním na posty v rozsáhlém byrokratickém aparátu. Stával se tak arbitrem ve sporech, které klidnil nabídkou ústupků oběma stranám. Systém politických trafik, spojených s přístupem k legálním, ale i nelegálním zdrojům příjmů, jenž měl k dispozici, byl rozsáhlý, jak jsem přiblížil v podkapitole *Prezident – hlava státu i exekutivy* (Sharan, 2023, kap. 5). Tento způsob udržování křehké rovnováhy v systému především neformálních vazeb však podryl formální demokratické instituce. Správa země byla ochromována častými změnami na postech ve vedení provinční a okresní byrokracie, jejichž obsazování nebylo motivováno schopnostmi, ale spíše loajalitou či politickým kalkulem. J. B. Murtazashvili ve své studii upozorňuje na fenomén vzniku neformálního federalismu, který si obyvatelé řady provincií a okresů postupem času vytvořili. Výměnou za informace místních o pohybu Tálibánu, poskytovali guvernéri různé veřejné statky, jako například infrastrukturní projekty či autoritu pro řešení sporů v souladu s místním zvykovým právem. Tento neformální federalismus však ztroskotal tam, kde si dosazený guvernér, mnohdy pocházející z jiné části Afghánistánu, privatizoval státní zdroje či jinak využíval své nabyté pozice k vlastnímu obohacení. V takových oblastech místní ztratili důvěru v centrální úřady, ty pak přišly o přísun relevantních informací o pohybu nepřítele. Tálibán této situace využíval pro postupné ovládnutí jednotlivých okresů, následně i celých provincií (Murtazashvili, 2014). Zmíněný trend ještě zesílil za prezidentství Ašrafa Ghaního.

Poslední roky Karzajovy vlády se nesly v duchu napětí s Američany, kteří navíc překročili k postupné redukci svojí vojenské přítomnosti. Od roku 2014 tak započala růst úroveň násilí v zemi (The Institute for Economics & Peace, 2021, s. 1). Produkce opia, jež je tak typickým vývozním artiklem Afghánistánu a zároveň

i snadným způsobem obživy místních, dosahovala rekordních hodnot (UNODC, 2023, s. 3).

Způsob vlády Hámida Karzaje tak opravdu připomínal vládu *chána*, kmenového vůdce, jak mu bylo vytýkáno (Rubin E. , 2009). Sám sebe viděl jako tvůrce konsenzu. Západní způsob tvorby konsenzuální politiky však pro Afghánistán viděl jako špatnou cestu, vedoucí k fragmentaci a vnitřnímu konfliktu (Eide, 2014, s. 34).

2.4.2 Prezidentství Ašrafa Ghaního (2014-2021)

Ašraf Ghaní (* 1949), etnický Paštun působící řadu let ve Světové bance, odborník na rozvojové programy a ekonomickou transformaci³⁰, se stal prezidentem po velmi neklidné volbě roku 2014. Dle prvních výsledků druhého kola prezidentské volby měl zvítězit právě Ghaní, ovšem jeho protikandidát, bývalý ministr zahraničí Abdulláh Abdulláh (* 1960, etnický Tádžik), výsledek neuznal, obvinil Ghaního z masivních volebních podvodů a sám se prohlásil vítězem (ČT24, 2014). Reálně hrozilo vypuknutí bojů o kontrolu nad centrálními úřady v Kábulu, kde mezitím rostly barikády příznivců prohrajšího kandidáta (Afghan poll: Abdullah supporters march against 'fraud', 2014).

Arend Lijphart se věnuje zásadnímu problému prezidencialismu ve vztahu ke konsociační demokracii a tím je tendence postupného utváření dvou konkurenčních bloků. Princip volby prezidenta, postavený na většinovém systému „vítěz bere vše“, zkrátka nutí politické frakce slučovat se a koncentrovat kolem dvou nejsilnějších kandidátů. Tím však dochází i k polarizaci společnosti, ze které se vytrácí smysl pro konsenzus (Lijphart, 2008, kap. 9). Přesně to se také stalo v Afghánistánu, kde byla vzhledem k výjimečně silnému prezidencialismu odměna za vítězství o to lákavější a prohra, tedy stav bez přístupu ke zdrojům, které by poháněly klientelistický systém patronáže, o to drtivější. Prezidentské

³⁰ V kontextu ukončení jeho druhého prezidenství je poněkud paradoxní jeho spoluautorství knihy *Fixing Failed States: A Framework for Rebuilding a Fractured World*, viz Ghani, A. & Lockhart, C. (2008). *Fixing Failed States: A Framework for Rebuilding a Fractured World*. New York: Oxford University Press.

volby roku 2014 se navíc vyznačovaly novým fenoménem – poprvé nebyl prezident vybrán v prvním kole a muselo se proto konat kolo druhé³¹. To samozřejmě již tak dost napjatou atmosféru dále vyostřilo.

Svár byl ukončen až přímým zásahem Spojených států, které skrze do Kábulu vyslaného ministra zahraničí Johna Kerryho dohlížely na urovnání sporu. Obě strany podepsaly dohodu o vzniku *Vlády národní jednoty*³². Dokument v podstatě deklaruje vznik koalice mezi oběma tábory, kdy Ghanímu je přiznáno vítězství ve volbách a post hlavy státu, Abdulláh obsadí nově vzniklou pozici „výkonného premiéra“, kvazipremiéřský post, jež Ústava neznala. Jmenování vysoce postavených funkcionářů mělo být postaveno na principu parity mezi oběma stranami (van Bijlert & Adili, 2016). Výrazným nedostatkem slavnostně podepsaného dokumentu byla absence jasně vymezených pravomocí a hierarchie. Již tak silně polarizované prostředí tedy nebylo uklidněno, jelikož si administrativy obou mužů vykládaly dohodu o sdílení moci po svém. Abdulláh se cítil být postaven na roveň prezidentovi, tudíž odmítal jmenování a sesazování ministrů bez svého vědomí, Ghaní se naopak odvolával na Ústavu, jež jasně říká, že hlavou exekutivy je prezident. Vláda se tak dostala do celkové paralýzy, dělící linie mezi oběma tábory nezmizely, naopak celá země se polarizovala ještě více na jakýsi jižní Ghaního paštunský tábor a Abdulláhův nepaštunský sever.

Za těchto podmínek technokrat Ghaní opustil Karzajův koncept tvorby konsenzuální politiky neformálních koalic, udržující křehkou vyváženost mezi rozličnými politickými frakcemi a etniky. Uchýlil se k tvorbě paralelních úřadů v rámci prezidentské administrativy, jež obcházely ústavou dané formální instituce státní a které mu konečně měly umožnit zemi od základů reformovat. Sám se snažil řídit chod státu i v záležitostech, jež by neměly být na zřeteli prezidenta, ale podřízené byrokracie. Ta se tak dostala do chronické paralýzy, jež podpořila rozklad zmíněné neformální federalizace a dále tak usnadnila postup

³¹ První volba prezidenta 2004: vítězství Hámida Karzaje v prvním kole (Karzai declared Afghanistan's first elected president - UN, 2004). Volba prezidenta 2009: v prvním kole není zvolen nikdo, avšak před konáním druhého kola slabší z kandidátů, též Abdulláh Abdulláh, z volby odstupuje, Karzaj tak obhájí prezidentský mandát (Karzai declared elected president, 2009).

³² Z angl. *The National Unity Government*, užívaná zkratka NUG.

Tálíbanu³³. Upřednostňoval Paštuny před Tádžiky a tím dále rozdmýchával interetnické napětí, což se projevilo i ve fungování bezpečnostních složek. Rozhodnutí jeho administrativy zpolitizovat a centrálně řídit armádu a policii, včetně protlačování Paštunů na úkor ostatních etnik do vyšších pozic, způsobilo rozkol uvnitř bezpečnostních složek, což dále podlomilo schopnosti ANDSF čelit zesílenému tlaku Tálíbanu (SIGAR, 2023, s. 34). Vláda národní jednoty selhala ve svém původním záměru uklidnit situaci skrze sdílení moci. Spíše naopak, definitivně pohřbila Karzajův koncept konsenzuální politiky, opřený o podporu politických frakcí strongmanů, a prohloubila tak příkopy mezi oběma rigidními politickými tábory. Prezident Ghaní sám v sobě viděl velkého reformátora, zatímco reálně byl spíše etnonacionalistickým autokratem bez širší politické podpory napříč složitou sítí vazeb mezi jednotlivými mocenskými centry (Sharan, 2023, s. 180-181).

³³ Klasickým příkladem bylo první obsazení provinčního hlavního města stejnojmenné provincie Kunduz Tálíbanem v roce 2015. Zatímco ozbrojené složky v provincii kolabovaly, ochromené zmatkem a nejasnostmi ohledně velení, prezident Ghaní se v Kábulu věnoval reformě okresní správy (Murtazashvili, 2022).

Závěr

Centrálním bodem snah mezinárodního společenství bylo vytvoření funkčního demokratického systému skrze *budování institucí (institution building)*. Především pak ustavením férových, soutěživých, tajných, rovných a pravidelných voleb, jež by přispěly k zodpovědnému a responsivnímu řízení země. *Budování kapacit státu (capacity-building)* mělo postupem času umožnit afghánské správě převzít plnou kontrolu nad bezpečností uvnitř svých mezinárodně uznaných hranic. S dostatečně robustními kapacitami státu by se přítomnost zahraničních sil v zemi stala dále nepotřebnou a neopodstatněnou. Dosažený pokrok, sám o sobě dosti omezený, však nepřežil ani samotnou existenci mezinárodní vojenské mise, působící na území Afghánistánu.

Jakým způsobem tedy přispěl afghánský konsociační model, přijatý na základě Ústavy z roku 2004, ke kolapsu Islámské republiky Afghánistán?

Afghánský demokratický model bychom vzhledem k omezené implementaci základních konsociačních prvků mohli nazvat „silně deformovaným“ konsocialismem, který má k Lijphartovu teoretickému ideálu dosti daleko. Silný prezidencialismus, převaha exekutivy nad ostatními složkami moci, v kombinaci s byrokratickým centralismem, praktickou absencí *vzájemného veta*, pouze částečnou *proporcionalitou* a maximálně *neformálním federalismem*, lze označit za bezchybný konsocialismus jen stěží (viz Tabulka 1). Primární charakteristika v podobě tvorby *velké koalice* byla postavena především na schopnosti prezidenta udržovat systém neformálního partnerství významných politických hráčů systémem patronáže a klientelismu. Autoritativní alokace hodnot – dosazování na posty v mohutné státní byrokracii, se ukázala být primárním nástrojem udržení této velké koalice.

To se projevilo při porovnání přístupů obou prezidentů. Karzajova schopnost udržovat velkou koalici se ukázala být stěžejním předpokladem stability režimu. Naopak Ghaního etnocentrický, autoritářský přístup, dále podřívající slabě ustavené formální instituce a fungování ozbrojených sborů, ve

spojení s kapitulací na snahy získat širokou podporu rozličných politických frakcí, vedl k rozkladu Karzajem pracně budované velké koalice a tím i státu. A to navzdory formálně uzavřené dohodě o *Vládě národní jednoty*.

Osud Afghánistánu tedy výrazně spočíval na schopnostech prezidenta, kterému tamní „deformovaný“ konsocialismus propůjčoval rozsáhlou moc. Postupný rozpad neformálního federalismu na nižších úrovních státní správy, zapříčiněný nekompetentností centrálně dosazených úředníků bez vazby na lokalitu, přehnaným mikromanagementem prezidenta či kombinací obojího, připravila stát o kontrolu a přehled nad vlastním územím. Ghaního snahy o přímé řízení ANSDF a upřednostňování Paštunů na úkor ostatních etnik, těžce nahloďávaly soudržnost multietnických ozbrojených sborů. Souhra těchto faktorů prakticky vedla k odklonu populace od státu a rozkladu teritoriální obrany. Naopak Tálibán využil výsledného mocenského vakua k postupnému rozšiřování svého vlivu, završeného rapidním postupem a ustavením alternativního režimu v podobě Islámského emirátu Afghánistán³⁴. Tyto vnitřní faktory, ve spojení s těmi vnějšími, připravily půdu pro velice rychlý sled událostí, jež vyvrcholil překotným útekem prezidenta ze země a faktickým rozpadem republikánských institucí.

Tabulka 1. Afghánský konsociační model.

Charakteristika konsocialismu	De iure	De facto
Velká koalice – Karzaj	Ne	Ano
Velká koalice – Ghaní	<i>Vláda národní jednoty</i> (NUG)	Ne
Proporcionalita	Částečná	Částečná
Vzájemné veto	Ne	Ne
Segmentální autonomie	Ne	Neformální federalismus

(Zdroj: autor)

³⁴ V angl. zdrojích *Islamic Emirate of Afghanistan* (užití zkratky IEA), často titulovaný jako *Taliban 2.0*.

V rozporu s proklamacemi západních politiků byl postup Tálibánu výrazně rychlejší (Miller, Lemire, & Boak, 2021), republika byla svržena v řádu několika měsíců a hlavní město Kábul padlo dokonce ještě během evakuace koaličních sil. Ta byla sama o sobě dosti kontroverzní, s bohužel tragickými důsledky v podobě ztráty mnoha životů (Garamone, 2022). Sázka na chatrnost centrální vlády v Kábulu a jejího bezpečnostního aparátu, společně se stále omezenější podporou ze strany USA a mezinárodního společenství, vyšla Tálibánu dokonale.

Islámskou republiku Afghánistán vystřídal kvazitotalitní Islámský emirát Afghánistán, jež postupně navázal na období své první vlády před americkou invazí. Jednou z mnoha věcí, které islamistické hnutí promptně zrušilo (oficiálně „pozastavilo“), bylo mimo jiné i fungování institutu demokratických voleb, a to na všech úrovních státní správy (Shah, 2021). Vládce věřících, jak zní oficiální titul emíra mully Hajbatulláha Achúndzády, pověřil prozatímní vládou sbor 33 ministrů, tvořený výlučně muži spjatými s Tálibánem převážně paštunského původu (Maizland, 2023). Pod jejich taktovkou se Afghánistán proměnil v apartheidní režim útočící především na práva žen, jež vylučuje z téměř všech forem společenského života, vzděláním počínaje, sportem konče (SIGAR, 2024, s. 30-34). Drtivá většina populace Afghánistánu nyní čelí nedostatku potravin (SIGAR, 2024, s. 25-26). Vztahy se sousedy jsou rovněž napjaté, komplikují je spory o vodní zdroje, a především pak z Afghánistánu vycházející obnovená hrozba mezinárodního terorismu v podobě Islámského státu Chorásán a pákistánské odnože Tálibánu (International Crisis Group, 2024).

Zdroje

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2015). *Proč státy selhávají. Kořeny moci, prosperity a chudoby*. Praha: Argo/Dokořán.
- Adili, A. Y. (17. května 2019). *The Results of Afghanistan's 2018 Parliamentary Elections: A new, but incomplete Wolesi Jirga*. Načteno z Afghanistan Analysts Network: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/political-landscape/the-results-of-afghanistans-2018-parliamentary-elections-a-new-but-incomplete-wolesi-jirga/>.
- Adili, A. Y., & van Bijlert, M. (22. ledna 2017). *Afghanistan's Incomplete New Electoral Law: Changes and controversies*. Načteno z Afghanistan Analysts Network: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/political-landscape/afghanistans-incomplete-new-electoral-law-changes-and-controversies/>.
- Afghan poll: Abdullah supporters march against 'fraud'. (27. června 2014). *BBC News*. Načteno z <https://www.bbc.com/news/world-asia-28055602>.
- Afghanistan: Electoral Law of 2005*. (2005). Načteno z Ace Project: <https://aceproject.org/ero-en/regions/asia/AF/afghanistan-electoral-law-2005/view>.
- Afghanistan's Constitution of 1964*. (6. července 2023). Načteno z Constitute Project: https://constituteproject.org/constitution/Afghanistan_1964.pdf?lang=en.
- Afghanistan's Constitution of 2004*. (6. července 2023). Načteno z Constitute Project: https://constituteproject.org/constitution/Afghanistan_2004.pdf.
- Basit, A. (17. srpna 2021). Why did the Afghan army disintegrate so quickly? *Al Jazeera*. Načteno z <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/8/17/why-did-the-afghan-army-disintegrate-so-quickly>.

- Blinken, A. (8. září 2021). Exclusive: TOLONews Interview With US Secretary of State Antony Blinken [videozáznam]. (L. Najafizada, Tazatel) TOLONews. Načteno z <https://www.youtube.com/watch?v=Vs6oL9fLxic>.
- Bush, G. W. (20. září 2001). Address to a Joint Session of Congress and the American People. Načteno z <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>.
- Clark, W. R., Golder, M., & Golder, S. N. (2018). *Principles of Comparative Politics* (3. vyd.). Thousand Oaks, CA: CQ Press.
- ČT24. (8. července 2014). Já budu prezident, prohlásil afghánský exministr zahraničí Abdullah. ČT24. Načteno z <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/ja-budu-prezident-prohlasil-afghansky-exministr-zahranici-abdullah-334028>.
- ČT24. (11. října 2023). Izrael ukazuje jednotu, Netanjahu se dohodl s lídrem opozice na krizové vládě. ČT24. Načteno z <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/izrael-ukazuje-jednotu-netanjahu-se-dohodl-s-lidrem-opozice-na-krizove-vlade-1312>.
- Doucet, L. (30. prosince 2021). Ashraf Ghani: Ex-Afghan president describes moment he fled the Taliban. *BBC*. Načteno z <https://www.bbc.com/news/world-asia-59807737>.
- Drulák, P. (2008). *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. (P. Drulák, Editor) Praha: Portál.
- Eide, K. (2014). *Afghanistan and the US: Between Partnership and Occupation*. Načteno z The Peace Research Institute Oslo: <https://cdn.cloud.prio.org/files/248bc57e-29df-4f08-ab0d-6f48a58111c4/Eide%20-%20Afghanistan%20and%20the%20US%20PRIO%20Paper%202014.pdf?inline=true>.

- EUAA. (24. ledna 2023). *Country Guidance Afghanistan 2023*. Načteno z European Union Agency for Asylum: <https://euaa.europa.eu/country-guidance-afghanistan-2023/3143-hindus-and-sikhs>.
- Fearon, J. D. (2003). Ethnic and Cultural Diversity by Country. *Journal of Economic Growth*, 8(2), s. 195-222.
- Garamone, J. (4. února 2022). *U.S. Central Command Releases Report on August Abbey Gate Attack*. Načteno z U.S. Department of Defense: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2924398/us-central-command-releases-report-on-august-abbey-gate-attack/>.
- Gollob, S., & O'Hanlon, M. E. (25. srpna 2020). *Afghanistan Index: Tracking Progress and Security in Post-9/11 Afghanistan*. Načteno z Brookings: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/08/FP_20200825_afghanistan_index.pdf.
- Gurr, T. R. (2016). *Why Men Rebel*. New York: Routledge.
- Hassan, S. (13. srpna 2021). An Afghan warlord who steadfastly resisted the Taliban surrendered. Others may follow his lead. *The New York Times*. Načteno z <https://www.nytimes.com/2021/08/13/world/asia/afghanistan-mohammad-ismail-khan.html>.
- Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- Horowitz, D. L. (1993). Democracy in Divided Societies. *Journal of Democracy*, 4(4), s. 18-38.
- Huntington, S. P. (1991). Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy*, 2(2), s. 12-34.
- Hussein, M., & Haddad, M. (24. září 2021). Mapping Afghanistan's untapped natural resources. *Al Jazeera*. Načteno z

<https://www.aljazeera.com/news/2021/9/24/mapping-afghanistans-untapped-natural-resources-interactive>.

Chytilek, R., Šedo, J., Lebeda, T., & Čaloud, D. (2009). *Volební systémy* (2. vyd.). Praha: Portál.

International Crisis Group. (30. ledna 2024). *The Taliban's Neighbourhood: Regional Diplomacy with Afghanistan*. Načteno z International Crisis Group: https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2024-01/337-afghanistan-regional-dynamics_0.pdf.

Iraq's Constitution of 2005. (27. ledna 2023). Načteno z Constitute Project: https://constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf.

Jamal, A. S., & Maley, W. (2023). *The Decline and Fall of Republican Afghanistan*. New York: Oxford University Press.

Karzai declared Afghanistan's first elected president - UN. (3. listopadu 2004). *UN News*. Načteno z <https://news.un.org/en/story/2004/11/119982>.

Karzai declared elected president. (2. listopadu 2009). *BBC News*. Načteno z http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/8337832.stm.

Khan, A. Q. (2022). *Understanding Afghanistan: History, Politics and the Economy*. New York: Routledge.

Kouba, K. (2011). Kvalitativní metody příčinného usuzování v politologii. V M. Novák, *Úvod do studia politiky* (stránky 394-432). Praha: Sociologické nakladatelství.

Lijphart, A. (1969). Consociational Democracy. *World Politics*, 21(2), s. 207-225.

Lijphart, A. (1971). Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review*, 65(3), s. 682-693.

- Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven, London: Yale University Press.
- Lijphart, A. (1996). The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation. *The American Political Science Review*, 90(2), s. 258-268.
- Lijphart, A. (2004). Constitutional Design for Divided Societies. *Journal of Democracy*, 15(2), s. 96-109.
- Lijphart, A. (2008). *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. New York: Routledge.
- Linz, J. J. (1990). The Perils of Presidentialism. *Journal of Democracy*, 1(1), s. 51-69.
- Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. London: The Johns Hopkins University Press.
- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction. V S. M. Lipset, & S. Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (s. 1-64). New York: The Free Press.
- Luttwak, E. N. (2021). *Státní převrat. Praktická příručka*. Praha: Maraton.
- Maizland, L. (19. ledna 2023). *The Taliban in Afghanistan*. Načteno z The Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/background/taliban-afghanistan>.
- Malkasian, C. (2021). *The American War in Afghanistan: A History*. New York: Oxford University Press.
- Miller, Z., Lemire, J., & Boak, J. (16. srpna 2021). Biden team surprised by rapid Taliban gains in Afghanistan. *The Associated Press*. Načteno z

<https://apnews.com/article/joe-biden-afghanistan-taliban-5934ef05b0094d0189b5d900d2380179>.

- Murtazashvili, J. B. (2014). Informal Federalism: Self-Governance and Power Sharing in Afghanistan. *Publius: The Journal of Federalism*, 44(2), s. 324-343.
- Murtazashvili, J. B. (2016). *Informal Order and the State in Afghanistan*. New York: Cambridge University Press.
- Murtazashvili, J. B. (2022). The Collapse of Afghanistan. *Journal of Democracy*, 33(1), s. 40-54.
- National Democratic Institute. (13. července 2011). *Political Parties in Afghanistan: A Review of the State of Political Parties after the 2009 and 2010 Elections*. Načteno z National Democratic Institute: <https://www.ndi.org/sites/default/files/Afghanistan-political-parties-july-2011.pdf>.
- Negah, F., & Siddique, A. (22. srpna 2023). 'Forced To Dress Like a Muslim': Taliban Imposes Restrictions On Afghanistan's Sikh, Hindu Minorities. *Al Jazeera*. Načteno z <https://www.rferl.org/a/afghanistan-sikh-hindu-muslim-taliban-restrictions/32559175.html>.
- Nik, H., Eichler, J., & Majerník, L. (2012). *Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostředí a zájmy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Nye, J. S., & Welch, D. A. (2017). *Understanding Global Conflict and Cooperation. An Introduction to Theory and History* (10. vyd.). New York: Pearson.
- Odell, J. S. (2001). Case Study Methods in International Political Economy. *International Studies Perspectives*, 2(2), s. 161-176.

- Pogge, T. (2005). World Poverty and Human Rights. *Ethics & International Affairs*, 19(1), s. 1-7.
- Profile: Hamid Karzai. (1. března 2009). *Al Jazeera*. Načteno z <https://www.aljazeera.com/news/2009/3/1/profile-hamid-karzai>.
- Rae, D. (1968). A Note on the Fractionalization of Some European Party Systems. *Comparative Political Studies*, 1(3), s. 413-418.
- Randall, V., & Svåsand, L. (2002). Introduction: The Contribution of Parties to Democracy and Democratic Consolidation. *Democratization*, 9(3), s. 1-10.
- Rashid, A. (2010). *Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*. New Haven: Yale University Press.
- Reynolds, A., & Carey, J. (15. července 2012). *Fixing Afghanistan's Electoral System: Arguments and Options for Reform*. Načteno z Afghanistan Research and Evaluation Unit: <https://areu.org.af/wp-content/uploads/2016/02/1211E-Fixing-Afghanistans-Electoral-System-BP-2012.pdf>.
- Reynolds, A., Reilly, B., & Ellis, A. (1. června 2005). *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Načteno z International Institute for Democracy and Electoral Assistance: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-system-design-the-new-international-idea-handbook.pdf>.
- Roggio, B. (29. srpna 2022). *Mapping the fall of Afghanistan*. Načteno z Foundation for Defense of Democracies: <https://www.fdd.org/analysis/2022/08/29/mapping-the-fall-of-afghanistan/>.
- Rubin, B. R. (16. března 2005). Afghanistan: The wrong voting system. *The New York Times*. Načteno z

<https://www.nytimes.com/2005/03/16/opinion/afghanistan-the-wrong-voting-system.html>.

Rubin, E. (4. srpna 2009). Karzai in His Labyrinth. *The New York Times Magazine*. Načteno z

<https://www.nytimes.com/2009/08/09/magazine/09Karzai-t.html>.

Saleh, A. (6. září 2020). *No Afghan politician of national stature can overlook the issue of Durand Line. It will condemn him or her in*. Načteno z Twitter: <https://twitter.com/AmrullahSaleh2/status/1302684721567105031>.

Selway, J., & Templeman, K. (2012). The Myth of Consociationalism? Conflict Reduction in Divided Societies. *Comparative Political Studies*, 45(12), s. 1542-1571.

Shah, M. K. (16. září 2021). Taliban Not Ruling Out Holding Elections. *Voice of America*. Načteno z <https://www.voanews.com/a/taliban-not-ruling-out-holding-elections-/6231821.html>.

Sharan, T. (2023). *Inside Afghanistan: Political networks, informal order, and state disruption*. New York: Routledge.

SIGAR. (únor 2023). *Why The Afghan Security Forces Collapsed*. Načteno z Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction: <https://www.sigar.mil/pdf/evaluations/SIGAR-23-16-IP.pdf>.

SIGAR. (30. ledna 2024). *Quarterly Report to the United States Congress*. Načteno z Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction: <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2024-01-30qr.pdf>.

Sisk, T. D. (1995). *Democratization in South Africa: The Elusive Social Contract*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Tapper, R. (2008). Who Are the Kuchi? Nomad Self-Identities in Afghanistan. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14(1), s. 97-116.

- The Institute for Economics & Peace. (září 2021). *Afghanistan: Conflict & Crisis*. Načteno z Vision of Humanity: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2021/09/Afghanistan-briefing-2021.pdf>.
- The Watson Institute for International and Public Affairs. (srpen 2021). *Human and Budgetary Costs to Date of the U.S. War in Afghanistan, 2001-2022*. Načteno z <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022>.
- The World Bank. (28. března 2024). *Population, total - Afghanistan*. Načteno z The World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=AF>.
- The World Bank. (nedatováno). *Literacy rate - Afghanistan*. Načteno z The World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?end=2021&locations=AF&start=1979&view=chart>.
- The World Factbook. (20. března 2024). *Afghanistan*. Načteno z The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/>.
- Thomson, A. (2016). *An Introduction to African Politics* (4. vyd.). New York: Routledge.
- UN. (5. prosince 2001). *Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions (Bonn Agreement)*. Načteno z United Nations Peacemaker: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/AF_011205_AgreementProvisionalArrangementsinAfghanistan%28en%29.pdf.
- UN Security Council. (20. prosince 2001). *Resolution 1386 (2001)*. Načteno z United Nations Digital Library: <https://digitallibrary.un.org/record/454998>.

- UNAMA. (6. listopadu 2018). 2018 Elections Violence - Taliban Campaign to Disrupt Parliamentary Elections and its Impact on Civilians. *UN Assistance Mission in Afghanistan*. Načteno z United Nations Assistance Mission in Afghanistan: <https://unama.unmissions.org/2018-elections-violence-taliban-campaign-disrupt-parliamentary-elections-and-its-impact-civilians>.
- UNODC. (5. listopadu 2023). *Afghanistan Opium Survey 2023*. Načteno z UN Office on Drugs and Crime: https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghanistan_opium_survey_2023.pdf.
- van Bijlert, M., & Adili, A. Y. (29. května 2016). *hen The Political Agreement Runs Out: On the future of Afghanistan's National Unity Government*. Načteno z Afghanistan Analysts Network: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/political-landscape/when-the-political-agreement-runs-out-on-the-future-of-afghanistans-national-unity-government/>.
- Weber, M. (2009). *Metodologie, sociologie a politika*. (M. Havelka, Editor) Praha: Oikoymenh.
- Wolff, S. (1. září 2003). *The Ethnopolitical Dynamics of Elections*. Načteno z European Centre for Minority Issues: https://www.ecmi.de/fileadmin/redakteure/publications/pdf/working_paper_17.pdf.